

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra Pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

MICHAELA ADÁMKOVÁ

HODNOTA POHÁDEK PRO PŘEDŠKOLNÍ VĚK

THE VALUE OF FAIRY TALES FOR THE PRE-SCHOOL AGE

Praha 2010

Vedoucí práce: PhDr. Hana Krykorková, CSc.

Prohlášení:

„Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů a literatury.“

V Praze dne 27.6.2010

Michaela Adámková

Poděkování:

Chtěla bych moc poděkovat PhDr. Haně Krykorkové, CSc. za nasměrování, užitečné rady, trpělivost a odbornou pomoc i mimo rámec konzultačních hodin.

Mé díky rovněž patří PhDr. Martě Kremličkové, která mě inspirovala mnohými podněty.

Anotace:

Bakalářská práce pojednává o hodnotě a přínosu pohádek ve výchovném vedení a vzdělávání dětí se zvláštním zřetelem na děti předškolního věku (3-6 let).

Charakter práce je teoreticko - empirický.

První kapitola je zaměřena na výklad zásadních pojmů souvisejících s tématem práce, je v ní nastíněn historický vývoj pohádky a vývojovo – psychologická charakteristika předškolních dětí.

Druhá kapitola je věnována hodnotám, které dítěti pohádka přináší.

Ve třetí kapitole je popsána výzkumná sonda, provedená v mateřských školách, zaměřená na pohádkové hrdiny současnosti.

Čtvrtá kapitola se zaměřuje na novodobé celostátní projekty, které, v souvislosti s pohádkou, probíhají.

Pátá kapitola se ohlíží za hodnotou pohádky s odstupem času.

Klíčová slova:

Hodnota

Předškolní věk

Pohádka

Abstract:

The Bachelor thesis disserts about the fairy tale value and its contribution at the education process. It is focused on pre-school age (3-6 years).

The character of the thesis is theoreic and empiric.

The first chapter interprets the basic concepts, which are connected with the text of the thesis. Such as the historical evolution of fairy tale and psychological characteristic of the pre-school children.

The second chapter is devoted to the values, which a fairy tale brings to a child.

The third chapter describes research done in kindergardens. It is focused on today's fairy tale heroes.

The fourth chapter describes Czech modern projects, which are running in connection with fairy tales.

The fifth chapter reviews the fairy tale values also from an adult point of view.

The key words:

Values

Pre-school age

Fairy tale

OBSAH:

Úvod	7
1. POHÁDKA, JEJÍ VÝVOJ A PŘEDŠKOLNÍ DÍTĚ	
1.1. Pohádka, žánrová charakteristika	9
1.2. Historie literatury pro děti a pohádky	10
1.3. Spor o pohádku	13
1.4. Charakteristika předškolního dítěte	15
1.4.1. Pohled na kognitivní vývoj	16
1.4.2. Myšlení a vnímání	17
1.4.3. Předškolákův mravní vývoj	18
1.4.4. Emoce předškoláka	18
1.4.5. Vztah k poznání	20
2. HODNOTY POHÁDEK	
2.1. Pojem hodnota	23
2.2. Hodnota pohádek	24
2.3. Výchovná a psychologická hodnota	25
2.3.1. Mravní hodnota pohádky	25
2.3.2. Psychologická hodnota	26
2.3.3. Oidipovské komplexy	27
2.4. Smysl a řád	27
2.5. Rozvoj fantazie	28
2.6. Životní krize a řešení problémů	29
2.7. Podpora osobnostního růstu	30
2.8. Pěstování citu, soucitu a vztahů	30
2.8.1. Pohádka a emoční inteligence	31
2.9. Gender role, identifikace s pohlavní rolí	32
2.10. Terapie, pohádka jako lék	33
2.11. Představivost/prožitek	34
2.12. Estetické cítění	34
2.13. Poučení, rozpoznání chyb	34
2.14. Učení se děje, rozšiřování slovní zásoby	35
3. POHÁDKOVÝ HRDINA V ZRCADLE HODNOT	
3.1. Charakteristika pohádkového hrdiny	36
3.2. Sonda v mateřských školách	37
3.3. Zpracování pohádkového tématu	45
4. ČTENÉ SLOVO A PROJEKTY	
4.1. Význam a hodnota čteného slova	46
4.2. Projekty	47
5. POHÁDKA S Odstupem ČASU	
5.1. Hodnota pohádek s odstupem času	50
6. ZÁVĚR	52
6.1. Pohádka je lepší než....	53
Literatura	54

Úvod:

Předškolní věk je považován za jedinečné, kouzelné životní období. Dítě se v něm osamostatňuje a vydává na svou velkou cestu objevování a poznání. Setkává se s prvními úspěchy a zklamáními. Je sice stále vedeno dospělým, ale přesto se již snaží pochopit a porozumět dějům a zákonitostem toho velkého světa, ve kterém, spolu s ostatními, žije.

Jedním z účinných nástrojů k formování jeho osobnosti, utváření předškolního světonázoru a orientace ve složitostech světských i lidských může být pohádka. A je všeobecně známo, že právě v tomto věku začíná její význam pro dětskou duši vrcholit. Jan Amos Komenský, ke kterému chovám hlubokou úctu, uvádí svého dílo, do něž vložil vše, co dítě od rodičů potřebuje, aby vyrostlo v dobrého člověka, Informatorium školy mateřské, citátem:

„Celá naděje na všeobecnou nápravu věcí lidských tkví v kvalitní předškolní výchově.“

(Komenský, 1992, s.7)

Pohádka může být tedy nejenom vstupní branou do světa fantazie a poznání, ale také inspirujícím a účinným prostředkem předškolní výchovy. Takové, která usiluje o utváření pevného charakteru člověka.

Co pohádka znamenala v dřívějších dobách, jaký byl na ni pohled i názor, jsem se pokusila přiblížit v kapitole první. Naopak, nosnou částí práce je kapitola druhá, která se zabývá samotnými hodnotami pohádky pro výchovu, formování a rozvoj předškolních dětí. Ve třetí kapitole jsem se vydala, formou sondy, do dvou mateřských škol a pokusila se zjistit, jací jsou oblíbení pohádkoví hrdinové a postavy dnešních dětí. Čtvrtá kapitola pojednává o soudobých projektech podporujících zájem jak o čtenou pohádku tak pohádku coby žánr. Pátá kapitola je jakýmsi ohlédnutím za hodnotou a přínosem pohádky z již dospělého a zralého pohledu známých osobností i názorů blízkého okolí.

V závěru se pokouším nastínit, v čem se, dle mého názoru, skrývá zásadní síla pohádek a proč bychom měli zájem o ni, zvláště v předškolním věku, podporovat.

Tato práce je pohledem na pohádku z více úhlů a každá kapitola by si jistě zasloužila daleko rozsáhlejší rozpracování. To ale není jejím cílem.

Její pravým smyslem je zamyslet se nad postavením pohádky a literatury v současné době, ve 21. století. V době, kdy je svět a mysl dětí zasažena tisícerými různými podněty, přesto, ve velké míře, nepříliš duševně obohacujícími. Snaží se o to, probudit v dospělém člověku, zvláště rodiči a vychovateli, zájem o hledání důvodů proč by právě ona měla zaujímat výslunní místo v každodenním životě dětí. Jejím hlubším smyslem je odhalit a pochopit, v čem tkví její hodnota a přínos pro nejen předškolní období.

„ V pohádce se vrací člověk v šťastnou dobu dětství, kdy do jeho probouzejícího se vědomí vstoupila Krása a sní radost ze života“. (Pitřhová, 1915, roč. 3.)

1. POHÁDKA, JEJÍ HISTORICKÝ VÝVOJ A PŘEDŠKOLNÍ DÍTĚ

1.1. Pohádka – žánrová charakteristika

Pohádky pro děti představují jeden z nejdůležitějších pilířů ve výchovně vzdělávacím procesu. Jsou pro zdravý vývoj předškolního dítěte stejně nezbytné jako nutnost pohybu nebo pobytu na čerstvém vzduchu.

Nejstarší teorie pohádky je pravděpodobně Platónova, která tvrdí, že pohádky byly a jsou vlastně „povídačky chův“. Mnozí dospělí se staví k pohádkám přezíravě, a vede je k tomu zajisté řada rozmanitých důvodů. Někteří ji mohou vidět jako plýtvání času, druzí jako nesmyslnou snůšku fantazie, další, coby bezcenný, zastaralý žánr atd. Naštěstí pořád existují její obdivovatelé. Pro literární kritiky zůstává pohádka však stále nejméně probádanou oblastí.

Coby literární útvar, má také svá zvláštní specifika, bez nichž by pohádkou vlastně ani nebyla. Říká se, že pohádka je zdrojem veškeré poezie, projevuje se v ní původní lidová tvořivost a básnivost. Pohádky prý odhalují duši národa se vši svou moudrostí, fantazií i prostotou, vírou v nadpřirozené síly a svými dávnými národními božstvy. Mají také jakousi vypovídající hodnotu o smýšlení a kultuře národa, ve kterém vznikly. (Čapek, 1971)

Michal Černoušek (1991, s. 6) tvrdí, že pohádky jsou ale především útvarem uměleckého slova a byly hlavně složeny k vyprávění a tomu, aby pomáhaly v dětské psychice vyvolávat obraznost a představivost. Svojí jednoduchou fabulí, jasnou polarizací dobra a zla, zápletkami a krásou jazyka předvádí dítěti chaotický a nesrozumitelný svět ve srozumitelných obrazech.

Mezi základní zvláštnosti pohádky, coby žánru, patří schopnost syntetizovat řadu všedních, obvyklých jevů, pojmů, bytostí a předmětů. Má výjimečnou schopnost vyjadřovat „skrytou“ sílu věcí a jevů symbolickými obrazy, díky čemu se odlišuje od jiných literárních druhů. (Nagiškin, 1953)

Skoro ve všech pohádkách se hovoří o zvláštní odlehlosti, pro kterou autoři většinou používají výrazy jako „bylo to jednou“, „za devaterými horami“, „byla jednou jedna země“... K charakteristice pohádek patří i odpoutanost od aktuální a blízké skutečnosti, díky které může dítě zažít uvolnění vztahů k realitě. (Příhoda, 1971)

Podle míry zastoupení fikce můžeme pohádku rozdělit na několik druhů, prvním z nich je **kouzelná/fantastická** (nejstarodávnější a nejčastější druh pohádky, který koření v původní jednotě reálného a fantaskního světa), dále pak **zvířecí** (kde jako hlavní nositel děje vystupují zvířata), **legendární** (děj je postaven na naivně kreslených biblických postavách) a **realistickou/novelistickou** (fiktivnost je potlačena na minimum, nositelem děje je prostý člověk z lidu, je v ní zvýrazněna především sociální náplň).

Dětem předškolního věku je nejbližší pohádka kouzelná neboli fantastická, pohádka, do které se mohou ponořit všemi smysly a která odpovídá duševnímu vybavení předškoláka. Důležitost těchto příběhů, nejen v době dětství, dokládají slova Karla Čapka:

„Dítě se nerodí nahé, nýbrž ověšeno sterými tradicemi a tisíciletými instinkty, musí jich většinu odložit, aby se z něho stal rada berní správy, bankovní disponent nebo učitelka na měšťanské škole. Ale i pak někdy pocítí staré puzení naslouchat povídkám chův o člověku v jeho bojích a protivenstvích, v lásce a vítězství, jenže tomu už se říká literatura“.

(Karel Čapek, 1971)

Pohádky jsou naším národním, ale i duchovním bohatstvím. Ve vztahu k dítěti vnímám jejich důležitost asi na stejné úrovni jako vnímal Konstantin s Metodějem nezbytnost literatury pro duši národa. Tak jako oni kdysi hlásali, že „nahé jsou národy bez knih“, si já dovoluji tvrdit, že „nahé je dětství bez pohádek“.

1.2. Historie literatury pro děti a pohádky

Pohádka, coby literární útvar, prošla také svým zákonitým vývojem. Její půvab nás provází od našich prvních dnů a mnohé doprovází po celý život. Ráda bych se pozastavila nad tím, jak se měnil nejen pohled na ni, ale také její obsah, v průběhu staletí a desetiletí.

Historie české dětské literatury spadá už do období staršího českého písemnictví. Do jejich počátků můžeme zařadit některé vychovatelské spisy Tomáše ze Štítného nebo výchovné spisy, které byly v té době určeny především dětem panovníků, šlechticů, rytířů a dětem privilegovaných společenských vrstev. Prvním velkým pokrokem a zlomem v dětské literatuře se stalo až pedagogické dílo Jana Ámose Komenského, který připisoval významu slovesného a lidového umění pro děti velkou váhu. Komenský jako první promyslel a řešil druh obrázkové knihy pro předškolní děti, známý Svět v obrazech a koncipoval základní

stanoviska k problematice dítěte předškolního věku. Velký důraz kladl především na tzv. výchovu uměním, se kterou nás seznamuje v Informátoriu školy mateřské.

Za zajímavou zmínku stojí uvést, že v zahraničí nebyla původně pohádka určena dětem, ale dospělým. V roce 1697 vydal Charles Perrault, významný advokát a obdivovatel Ludvíka XIV. Příběhy a vyprávění z minulých dob, Pohádky mé matky Husy. Byla to první, po celé Evropě později napodobovaná, literárně zpracovaná sbírka pohádek, kde se poprvé objevila Šípková Růženka, Popelka, Modrovous. (Perrault, 2001)

K většímu rozmachu české literatury pro děti a mládež došlo až v období národního obrození. V prvních fázích (1775-1830), byla přičleňována hlavně k světskému a církevnímu vychovatelství, plnila tedy vzdělávací úkoly tereziánské školy a církve. Koncem 18. století už se z těchto vlivů vymanila a razila si cestu i volnější názor na život a výchovu. Došlo k tomu díky osvícenství a preromantismu, které kladly na vzdělání, rozumovou a později i citovou výchovu zvláštní důraz..

V 19. století se začal vytvářet základní fond četby dětí a mládeže především z klasických děl našich velikánů, F. L. Čelakovského, B. Němcové, K. J. Erbena, J. K. Tyla, K. Havlíčka Borovského. Němcová, Borovský a J. B. Nebeský pochopili, jak obrovský význam hraje jejich tvorba ve výchově dětí a mládeže a začali k této potřebě svoji uměleckou tvorbu orientovat. Na oživení pohádkového žánru se začali podílet F. Bartoš a B. M. Kulda, tím, že nově upravovali a převypravovali lidovou pohádkovou látku. Ke konci století se pohádky se začaly upravovat a stylizovat už s větší částí uměleckého subjektu a hledisek jazykovědného studia a dialektologie.

Počátkem 20. století se začalo v pohádce upouštět od lidového vyprávění, od závislosti na pramenech lidového pohádkového vyprávěčství a postupně se začalo přecházet k jeho umělé nápodobě nebo pouze k autorskému vyprávění. Tuto změnu nejlépe vystihuje sborník Nůše pohádek, redigovaný K. Čapkem. Rozsáhlejší soubory sestavuje také M. Majerová a Jiří Mahen. Jedním z nejpříznivějších restaurátorů pohádky se stal už od počátku století Václav Říha.

Od 20-tých let došlo k tomu, že pohádka, která byla původně žánrově čistým příkladem dětské literatury, se stala nyní polem masové produkce. Tato skutečnost zapříčinila, že postupně došlo k řadě odlišných přístupů k pohádce, především, co se týká kvality a vznikla na jedné straně spousta pozoruhodných knih, na druhé straně, bohužel, spousta bezcenného

braku. Českou pohádku výrazně obohatili V. Říha aj. Š. Kubín, kteří byli považováni za nejvýznamnější osobnosti pohádkářství podle lidových látek.

Nový tvůrčí zájem o pohádku se pak promítl ve dvou pohádkových souborech sestavených Marií Majerovou. Ze světové literatury je to (Čarovný svět, 1913) a české (Zlatý pramen, 1918), ta „jinakost“ se projevila v jejich hodnotovém a estetickém hledisku. Třisvazkový soubor Karla Čapka (Nůše pohádek, 1918, 1919 – 1920) byl považovaný za doklad proměny pohádkového žánru pod vlivem společenských poměrů. Hlavní důvody, proč se pohádka v tomto období měnila byly kulturní, společenské a také sociální, autoři jí také chtěli vyjádřit svoji spoluzodpovědnost za mravní rozvoj dětí. Tato témata se objevovala v díle H. Malířové, M. Majerové, J. Wolkera, K. Čapka a dalších. (Chaloupka, Voráček, 1984)

„Za okupace se stala ještě více prostředkem estetické, ale i etické a etnické komunikace dospělých s dětmi, dokonce i dospělých mezi sebou – dospělí četli znovu pohádky svého dětství a nalézali v nich, co doba tehdy nedovolovala vyslovit nahlas.“
(Chaloupka, Voráček, 1984, s. 138)

Po roce 1945 začala být věnována pozornost převyprávění pohádek světových, které měly vysokou literární úroveň. Dostávaly se k nám hlavně pohádky slovanských národů, SSSR, severské, románské, indiánské a začala se překládat díla světových pohádkářů, jako byli Bří Grimmové, J. Jelagin, A. N. Afanasjev, Carroll, Saint-Exupéry. Mezi významné české autory této doby patřil Jan Werich, který ve Fimfáru (1960) obohatil pohádku o paradox, nadsázku, humor a vtip..

Moderní pohádka se propojila s příběhem z dětského života, v tomto stylu pohádky tvořil E. Petiška, Z. Adla. Autoři se tímto přiblížili nejenom dětskému světu, ale i jejich pohledu na životní realie, přírodu a lidské prožitky.

Mezi 60. a 70. lety byly hranice moderní pohádky posunovány i dalším směrem, k poezii, a to zejména k poezii nonsensové. Jejimi nejvýraznějšími představiteli byli A. Mikulka (O zvířátkách a divných věcech, 1965), M. Macourek (Jakub a dvě stě dědečků, 1963).

Nový směr přinesl s sebou jak stylistické tak jazykové uvolnění. Typickým projevem byl např. řetězec souřadných souvětí ve slohu. Václav Čtvrtek se snažil propojit moderní pohádku se jádrem pohádky klasické, v tomto duchu vznikly pohádky O Česílkovi (1970), O víle Amálce a žabce Márince (1973), O Rumcajsoci a loupežnickém synku Cipískovi (1973).. (Chaloupka, Voráček, 1984)

Významným představitelem moderní pohádky 90-tých let byl Miloš Macourek. Dnešní typ pohádek je většinou zaměřen jak na svět dítěte tak na rozvoj jeho osobnostních a intelektových schopností, hraje si s jazykem, se slovy, poezií. Mezi originální autory současnosti patří Ludvík Vaculík (Petr má medvěda nebo co), Alena Ježková (Prahou kráčí lev), Pavel Šrut a Lichožrouti (veselá hra s jazykem) nebo bláznivá knížka Petra Nikla (Jeleňovítí).

Po stručném historickém shrnutí vývoje pohádek si dovoluji tvrdit, že jsme se v současnosti opět neblaze přiblížili duchu doby po roce 1920, kdy vznikají sice kvanta pohádkové literatury, ale kvalita, co se týká literární stránky a obsahu, mnohdy i ilustrací, se hledá jen s dobrým úmyslem a vynaloženým úsilím většinou v nekomerčních knihkupectvích. Konzumní společnost dává přednost především líbivým obalům a většinou tomu, co je po ruce, co je populární a levné. Kvalitní díla tak vyhledávají, a díky za tu podporu, většinou učitelky v mateřských školách a „rozumní rodiče“.

Je nesmírně dobře, že se pohádka ve svém dlouhém vývoji, jednoho dne začala zaobírat také životem dítěte a jeho světem. Mám pocit, že právě tím je schopna se dítěti přiblížit a zaujmout vztyčný bod v jeho, nejen předškolním, obzoru.

Kapitolu bych ráda uzavřela názorem Otakara Chaloupky (1984, s.400), který tvrdil, že právě díky specifickým vývojovým proměnám české prózy pro děti a z lidové tradice plyne fakt, že rozpětí pohádkové tvorby je v našich zemích podstatně širší než v zemích jiných. Je úžasné, že disponujeme takovým bohatstvím, kéž bychom se dokázali nad všemi rozmanitostmi české pohádky pozastavit, ocenit je a vážit si jich.

1.3. Spor o pohádku

To, že pohádka neměla své postavení mezi kritiky až tak jednoduché bych chtěla, alespoň krátce, nastínit v této kapitole.

První „útok“ proti klasické pohádce se objevil v roce 1913 v časopise Úhor. Vystoupil s ním pan Jaroslav Petrbok na adresu redice pohádek K. J. Erbena. „Je vůbec třeba, aby naše moderní dítě četlo si takové odporné věci, jako je lidožroutství, sekání hlav, popravování atd., atd.? Či jsme na tom tak zle, že nemáme pro děti nic lepšího, tj. objektivního ve smyslu XX. století?“ (Úhor, roč. 1913, s. 191)

Otázka, která ve své době vyvolala prudkou reakci a strhla vlnu jak pro tak proti názorů.

Další útoky proti pohádce se vynořily roku 1929 v souvislosti s anketou v časopise Úhor s názvem „Máte ve svých vzpomínkách na četbu z dětství doklad o trvalých dojmech strašidelných, kterých jste se ani později nezbavili?“. Proti pohádkovému žánru se postavil Bertý Ženatý argumentem: „Lidé budou vynalézat pohádky, v nichž je hrubost, msta, vražda, špatná vůle, podezřívání, budou si vypravovat, že rodiče zavedli děti do lesa a pak jim utekli.. Zároveň si lidé přilepí na konci pohádky šťastné zakončení a myslí, že po škodě, nadělanou řadou nepěkností, se vše spraví nelogickým koncem.“ (Úhor, roč. 1929, s. 50)

Třetí vlnu bojů o pohádku rozpoutal Jaroslav Frey, který se při kritizování pohádek opíral o psychologické metody. Nevhodnost pohádkové četby chtěl ukázat na Erbenových Českých pohádkách a Národních báchorkách a pověstech B. Němcové, a to znovu na motivech násilí, zloby, sadismu a kanibalismu. Frey dokonce tvrdil, že všechny tyto aspekty mohou neblaze působit na pohlavní život dětí. Rovněž zastával názor, že předškolní dítě musí poznávat jen svět opravdový, svět s takovými přírodními jevy a zákony, jaké existují ve skutečnosti. Z tohoto důvodu věcného nazírání se prý nehodí pro naslouchací období náměty pohádkové, které by byly schopny rozbít dětský, zatím nehotový názor na skutečnost a mohly do poznávání malého dítěte vnést jen zmatek. (Příhoda, 1971)

Dr. M. Jarolímová (1957, r.2) v článku nazvaném Pohádka z hlediska dětské psychologie vyjadřuje podobný názor, soudí, že pohádka není tím pravým pro správný duševní rozvoj dětí. Tvrdí, že hlavně předškolní děti mají tendenci utíkat do světa fantazií a pohádek, což je často nutí vymýšlet si a lhát.

Může se zdát, že jsem se záměrně zaměřila pouze na kritiky, naštěstí také existoval ve své době někdo, kdo pohádku obhajoval. Byl to pan K. A. Čukovskij. Postavil se proti odpůrcům pohádky její obhajobou, snažil se dokázat její velký význam hlavně na poli výchovném. Na argument o fantastičnosti pohádek reagoval tím, že právě fantazie díky svým „nesmyslům“ utvrzuje děti v realitě, a té se bez pohádky přibližovat nelze. Poukazuje také na to, že „dítě samo je pohádkářem, jeho touha věřit ve svůj pohádkový nesmysl je obrovská a každý pokus vyvrátit ji se setká s neúspěchem“. (Čukovskij, 1975)

Dle Čukovského by zánik fantasijního světa měl vliv nejen na vědeckou oblast. V životě jsem se setkala s několika lidmi, kteří fantazii naprosto postrádají, připadá jim zbytečná, neracionální a plně souhlasím s jeho názory – bez představivosti a fantazie se stáváme pouze smutnými, výkonnými stroji..

Tímto pomalu končím boj o pohádku. Přesto, že argumentů „proti“, z nichž mezi zásadní patří drsnost, fantastičnost a hrůzostrašnost, ale také obviňování hlavních hrdinů z lenosti a netečnosti, neblahý dopad na duševní vývoj dětí a mnohdy sociální model společnosti v pohádkách prezentovaný (zejména přiřazování kladných vlastností chudému obyvatelstvu, zatímco pán je obvykle zlý), stavím se na stranu jejích obhájců.

Určitě dovedu mnohé z důvodů pochopit, ale přesto, po prostudování několika pramenů, týkajícího se těchto bojů, se mi zdají jejich tvrzení až příliš černobílá a bohužel, až příliš logická. Díky tomu, že v dnešní době průzkum dětské mysli a duše pokročil, dovoluji si tvrdit, že pokud bude mít dítě na cestě „za pohádkou“ dobré a citlivé průvodce, kteří jim pomůžou již v ranném věku pro ně nerozpoznatelné jevy dobra a zla patřičně objasnit, nemůže pohádka jejich duši děsit ani ničit.

1.4. Charakteristika předškolního dítěte

Tuto kapitolu bych ráda otevřela jedním slavným a moudrým jezuitským pořekadlem:

„Dejte mi dítě, než je mu sedm a bude mé navždy“. (Brierley, 1996, s. 9)

Jedná se jak o velmi hluboký postřeh tak o všeobecnou pravdu, která tvrdí, že zkušenost, kterou dítě učiní do svých sedmi let, je pro jeho budoucí vývoj nesmírně důležitá, dalo by se říct, zásadní.

Profesor Matějček (Říčan, 2006) našel konkrétně pro charakteristiku období předškolního dítěte velmi poetické a půvabné vyjádření „kouzelný svět předškoláka“... Pracuji s touto věkovou skupinou a mohu jen potvrdit, že myšlení těchto dětí je opředeno čímsi tajemným a posvátným, co nepřestává fascinovat vnímavější dospělé. Níže uvedené dimenze, ze kterých je tento dětský svět složen, nám dávají možnost jeho krásu a bezstarostnost pochopit a našim maličkým se, alespoň teoreticky, vnitřně přiblížit:

Většina vývojových psychologů vymezuje předškolní období od 3 – 6 let věku dítěte. Ericksson jej označuje za období iniciativy, jehož hlavní potřebou je aktivita a sebeprosazení. Výrazným rysem psychiky dětí tohoto věku je živost a fantazie. Z psychosexuálního hlediska se dítě nachází ve Freudově falické fázi, do které spadá Elektřin a Oidipův komplex.

1.4.1. pohled na kognitivní vývoj (řeč, jazyková gramotnost)

Co se týká duševních schopností, badatelé se shodují na tom, že pro jejich rozvoj je nejdůležitější období do čtyř let. V tomto věku by měl být již ustaven dětský inteligenční potenciál a schopnosti.

Vývoj řeči je jedním z nejdůležitějších momentů ve vývoji dítěte. Je považována za důležité kritérium, které nám prozradí mnohé o jeho intelektu. Z vnějších faktorů její vývoj výrazně ovlivňuje sociální prostředí. Když se dítěti rodiče věnují, hodně s ním mluví, vysvětlují, odpovídají na otázky a čtou mu pohádky, bude schopno kolem šestého roku používat dva a půl tisíce slov a rozumět bude dalším tisícům. Naopak nevhodné výchovné styly nebo nedostatek podnětů mohou způsobovat pomalejší vyzrávání řeči.

Řeč má jako komplexní schopnost složitější strukturu, budu ji snažit v této části sledovat pouze z pohledu předškolního dítěte:

1. foneticko-fonologickou (sluchové rozlišování hlásek a jejich výslovnost) – vývoj výslovnosti se z počátku řídí cestou nejmenší námahy, ve třech letech dítě mnohé hlásky nahrazuje jinými nebo je vyslovuje nepřesně.
2. morfologicko-syntaktickou (užívání slovních druhů, tvaroslovní a větosloví) . Po čtvrtém roce by mělo být dítě schopno používat všechny druhy slov. Mezi třetím a čtvrtým rokem začínat používat souvětí, nejprve souřadná, poté podřadná. Do čtyř let jsou dysgramatismy (neobratnosti v tvarosloví a větosloví) považovány za přirozené.
3. lexikálně- sémantickou (jedná se o porozumění řeči (perceptivní složka) a její vyjadřování (expresivní složka). Pro rozvoj řeči je velmi důležité všechno, co dítě vidí, slyší, dělá, prožívá, pojmenovává. Mezi třemi až čtyřmi lety se začíná ptát otázky typu: Proč? Kdy? Ve druhém období otázek, mezi čtvrtým a šestým rokem je zajímavá „Nač?, „K čemu?
4. pragmatickou (užití řeči v praxi) – zahrnuje už takové dovednosti jako je vyžádání si informace, vyjádření vztahů, pocitů, prožitků, událostí. Mezi třemi až čtyřmi roky začíná dítě schopnost konverzaci nejen navázat, ale taky ji udržet, rozvíjet a pokračovat v ní. (Bednářová, Šmardová, 2008)

Za zajímavou zmínku stojí uvést fakt, že jedním z hodnotících kritérií zralosti pro vstup do školy je také schopnost předškolního dítěte porozumět vtipu. Vtipy a hádanky totiž odrážejí porozumění řeči samotné a logické myšlení. Děti je mají v tomto období rády a někdy si je i samy vymýšlejí.

Dítě v předškolním věku (3-7 let) používá ve své mluvě rovněž tzv. *egocentrickou řeč* – pro kterou je charakteristické, že se rozhovor skládá pouze z monologů. Jedno dítě čeká až druhé domluví, ale neodpoví mu, mluví o něčem úplně jiném.

Ráda bych také v této kapitole zmínila pohledy psychologů na rozvoj řeči:

Hill (2004, s. 154) popisuje, že Bruner ve vývoji kognice zdůrazňuje hlavně úlohu jazyka a sociálních interakcí, které mohou, dle něj, vést dítě k lepšímu porozumění. Podle něj může jazykový výcvik urychlit vývoj poznávání.

Ruský psycholog, Lev Vygotskij rovněž vyzvedává úlohu jazyka na nejvyšší místo v rozvoji myšlení dítěte. Jakmile se začne jazyk internalizovat, spojuje se s myšlením „**myšlení se stává verbálním a řeč racionální**“ (Vygotskij, 1934). Jazyk nám umožňuje uvažovat o svých myšlenkách, můžeme je řídit a předávat ostatním. Důležitý je také význam vnitřní řeči, který považuje za důležitý v tom, abychom byli schopni řešit naše problémy.

Z výše uvedených teorií vyplývá, že řeč má pro vývoj člověka nesmírný význam, protože ovlivňuje jeho myšlení, poznávání, orientaci a fungování v mezilidských vztazích. Dítě, které mluví špatně a nesrozumitelně se dříve nebo později ocitne oproti jiným ve velké nevýhodě, protože mu okolí nebude rozumět a tento handicap mu může do budoucna způsobovat řadu obtíží. Největší problémy pak mohou nastat jak v sociálních interakcích tak ve vývoji jeho osobnosti, může se stát, že si dítě nebude věřit, bude podlomena jeho motivace a schopnost se učit.

1.4.2. myšlení a vnímání

Myšlení předškoláka je protkáno několika nedostatky, které se projevují v celé řadě zajímavých znaků, prvním z nich je:

konfabulace- znamená, že dítě mnohdy nerozlišuje mezi realitou a fantazií. Pokud se realita vzpomínky v předškolním věku snadno zamění či smísí s fantazií, říká se jí také nepravá nebo bezděčná lež. (Průcha, 2003)

egocentrismus – je jedním z typických rysů předškolního dítěte, projevuje se hlavně tak, že nechápe, že i druzí lidé mají své vlastní hledisko, které se liší od toho jeho. Když nám něco vypráví, předpokládá, že víme všechno, co ví ono.

fenomenismus - projevuje se fixací na některé podstatné znaky, např. tvrdí, že velryba musí být ryba

prezentismus - dítě se váže na přítomnost a prožívá bytostně tady a teď

magičnost - dítě si upravuje realitu podle svého přání tak, aby pro ně byla srozumitelná a přijatelná, v podstatě neodlišuje čin a přání. Když si pak přeje něco, co se stane, mívá strach z viny, jakoby to skutečně způsobilo. Josef Tvrdý krásně tento rys osvětlil tvrzením, že dětem je právě pohádka blízká proto, že odpovídá jejich magickému způsobu myšlení. (Říčan, 2006)

Úsudky předškoláka se projevují:

animismem/antropomorfismem – který dává neživým věcem vlastnosti živých bytostí. Animismus nám byl zřejmě známý již od prvotních dob naší existence. Plechanov pro něj našel příhodnou definici: „Maje krajně nepatrnou zásobu vědomostí, usuzoval prvotní člověk „podle sebe“ a připisoval přírodní jevy záměrnému působení uvědomělých sil“. (Nagiškin, 1953, s. 23)

Dle Piageta (2001, s. 100) děti v předškolním věku vnímají vše co se hýbe, je živé a má vědomí. Vítr ví, že fouká, slunce ví, že vychází atd. Jedná se o jakýsi realismus, který vychází z toho, že dítě nerozlišuje fyzikální jevy od psychických.

U dětí se tedy animismus projevuje zejména tím, že si připodobňuje člověku neživé věci, stromy, zvířata a předpokládá, že myslí, cítí, hněvají se, jedí. Osobně musím přiznat, že právě antropomorfismus mám na myšlení předškoláků nejraději. Když šla jednou dcera Violka kolem stromu, zakopla o kořen a celá rozzuřená si stoupla a nadávala na stromeček, jak si představuje, že jí takto ubližuje.

arteficialismus - dětskému myšlení je rovněž blízký *mýtus*, má tedy sklon chápat vznik světa jako stvoření, něco jako „někdo to musel udělat nebo vyrobit. Např. Kdo sem dal ty hory? Můj pětiletý syn se mě jednou u snídaně zeptal, a maminko, kdo pro nás vyrobil ty vajíčka? Odpověděla jsem, že vajíčka snáší slepička. A následovala další otázka. A maminko, kdo

vyrábí slepičky ty vajíčka v bříšku?? Piaget (2001, s. 100) ve svém díle Psychologie dítěte popisuje tento jev také jako systematický arteficialismus

1.4.3. předškolákův mravní vývoj

V tomto období se také rozvíjí cit pro morálku, podle Kohlberga se předškoláci ocitají v předkonvenčním stadiu mravního vývoje, považují tedy za správné chování takové, které jim přinese odměnu. Pokud dítě zažívá pocit viny znamená to, že přijalo určitá omezení a ví, že se musí chovat hezky i když se na něj nikdo neívá. Pochvala dětem začíná nahrazovat různé druhy odměn, zatímco trest na něj působí velmi silně. Pro nás dospělé, hlavně pro rodiče a vychovatele z toho vyplývá, že pro to, aby děti „pochopily“ podstatu určitých pravidel chování, je nesmírně nutné nacházet si čas a prostor k neustálému vysvětlování. Může se to občas zdát velmi zatěžující, ale pro vnitřní přínos dítěte nezbytně nutné. (Říčan, 2006)

1.4.4. emoce předškoláka

Emoce nás provázejí v každém prožitém dni, zvláště s předškolními dětmi zažíváme radost, nadšení, smutek velmi intenzivně. Odborníci tvrdí, že jejich city jsou většinou neúměrné podnětům, které je vyvolávají. Dítě ještě neumí mírnit ani zastírat své citové prožívání, které se projevuje v jeho chování ihned, hlavně v řeči. Jejich citový vývoj je provázený afektovaností a impulsivností. S jakou rychlostí emoce předškoláků vznikají s takovou rychlostí také zanikají, proto se můžeme velmi často setkat se situacemi, kdy se dítě rozpláče a za chvíli rozesměje, jako by se nic nestalo.

Protože v životě je důležité umět emoce nejenom patřičně prožívat a vyjadřovat, ale snažit se jim porozumět a mírnit je, je v předškolním věku nejvyšší čas začat s dětmi pracovat na tom, aby se učili s vlastními pocity a potřebami zacházet a rozvíjeli tak jejich emoční a sociální dovednosti.

Podle různých průzkumů a odborníků jsou děti, které jsou přátelské, empatické, umí ovládat svou náladu a chápat svoje pocity, v budoucnu daleko úspěšnější, sebevědomější a spokojenější než děti, u kterých nebyly tyto dovednosti rozvíjeny. Jak zmíním v kapitolách níže, úžasným prostředkem k podpoře kladných emocí a emoční inteligence je také pohádka.

Co se týká sociálních vztahů, předškolák se již obejde bez matky a s radostí vyhledává vrstevníky. V kolektivu zažívá své první úspěchy, zklamání, pokusy o sebeprosazení, soupeření i radost ze spolupráce. Marie Vágnerová (1997, s. 127) uvádí, že zralost osobnosti se projeví právě vznikem potřeby sociálního kontaktu s vrstevníky.

Rovněž si osvojuje různé sociální role, vzorce chování a postoje, které jsou od něj ostatními očekávány vzhledem k jeho věku. U dětí se v této době také rozvíjí prosociální chování, na jehož rozvoj může mít pohádka rovněž velký vliv.

1.4.5. vztah k poznání

Co se týká poznání předškolních dětí zaměřím se zejména ve hru, kresbu a vnímání.

Význam hry:

hra je považována za významnou úlohu v socializačním procesu, za hlavní činnost dítěte. Dítě se při ní zaměřuje se na vytvoření něčeho nového a tím napomáhá rozumnému a účelnému životu. Její přednostní a významná pozitiva spatřuje především k osvojování dovedností, které jsou užitečné pro život, pomáhá dítěti obnovit síly, podporuje zotavení, a uvolnění. Hru považuje rovněž za důležitý činitel, pomáhající dítěti překonávat složitější události, které zatím nebylo schopno pochopit rozumem. Za zajímavou zmínku stojí dodat, že hra je hojně využívána, v podobách plánovaných programů, při léčbě různých poruch duševního vývoje. (Langmaier, 1998)

Kresba dítěte: Znám v předškolním období spousty dětí, které kreslení přímo zbožňují a každodenně je vyhledávají .

Malý člověk skrze ni začíná chápat svět, ve 3 letech dítěti nečiní problém napodobit různý směr čáry, ať už horizontální, vertikální nebo kruhové. V tomto věku se dle Luqueta, (Piaget, 2001), který se zabýval dětskou kresbou, většinou nachází ve fázi „nahodilého realismu“, pro který je charakteristické, že význam dítě odhaluje teprve v průběhu kresby nebo čmáranice.

Kolem čtvrtého roku ovládá kresbu křížku, v kresbě se objevuje hlavonožec neboli panák-pulec, je většinou zobrazován jako hlava s přívěsky, které mají znázorňovat nohy, trup chybí. Dítě se nejvíce soustřeďuje na nejhlavnější části obličeje, jako jsou oči a ústa.

V pátém roce je již schopno napodobit čtverec, do té doby zobrazuje kříže, oblouky a kružnice jako otevřené obrazce. kresba začíná odpovídat předem stanovené představě.

V kresbě se projevuje „nepochopený realismus“. Je to fáze, kdy dítě není schopno syntézy, klade prvky kresby vedle sebe a není schopno je nakreslit jako jeden celek. Na obrázku se objevuje např. klobouk nakreslený nad hlavou. V každém případě se obsah kresby rozšiřuje, přibývají hlavně detaily, prsty na rukou, vlasy, uši.

V šesti letech zvládá nakreslit trojúhelník, výtvarný projev je již detailnější. Nejprve začíná kreslit lidi a známé osoby ze svého okolí, poté pohádkové bytosti a nakonec neživé předměty. Kresba se začíná dostávat do období „intelektuálního realismu“, ve kterém když např. nakreslí tvář z profilu, nakreslí na ní dvě oči, protože ví, že lidé mají oči dvě, ne jedno. Nejúčvatnějším tématem je pro něj zřejmě, po celou dobu jeho vývoje, člověk.

Vnímání: U předškoláka začíná narůstat citlivost sluchových a zrakových smyslů. Jeho vnímání je globální, oproti původnímu povrchnímu a obrysovému vnímání se zpřesňuje vnímání intenzity, a to hlavně v hudební oblasti. Při vstupu do školy je dítě schopno zvládnout základní požadavky hudební výchovy, ale většina ještě nedokáže s určitou přesností napodobit melodii.

Zrakové vnímání: Kolem tří let by mělo být dítě schopno na pokyn ukázat požadovanou základní barvu. Samostatně pojmenovat základní barvy by mělo zvládnout ve čtyřech letech, kolem pátého roku pojmenovává základní barvy, v šesti letech by mělo být schopno pojmenovat jejich odstíny. Dítě má více zkušeností s tvary a jejich liniemi. V šesti letech zvládne vyhledat méně známé tvary na členitém pozadí. Vhodnými činnostmi na odlišení figury a pozadí je prohlížení obrázkových knížek.

Po pátém roce začíná dítě vnímat části celku, nejen celek. Uvědomování si části a celku viděných objektů (zraková analýza a syntéza) má úzkou souvislost s vnímáním prostoru a technickým myšlením.

Sluchové vnímání: předškolák, by měl umět říci několik básniček, rozpočítadel, písniček, mělo by pozorně naslouchat čtenému textu, mít v oblibě vyhledávat čtené pohádky a příběhy. Přečtené texty by mělo být dítě schopno aspoň rámcově reprodukovat.

Vnímání času: kolem 3 až 4 roku bychom měli pomáhat dítěti vyvářet si představu o plynutí času hlavně dodržováním každodenních činností. Dítě se tak setkává se členěním času, jehož pomocí si postupně vytváří představu o jeho plynutí.

Pozornost: Má prozatím přelétavý charakter, nezbytná pro častý a bohatý příjem informací. Slabé nervové buňky nedovolují dlouhodobější pozornost. (Bednářová, Šmardová, 2008)

Význam pohádky: kromě významných úloh hry a výtvarného projevu má v životě předškolního dítěte nezastupitelné místo také pohádka. Podle Říčana v tomto věku láska k pohádce a citlivost k jejímu působení vrcholí. Příhoda (1971, s. 239) charakteristiku podtrhuje tím, že pohádka je mu blízká hlavně svojí časovou neurčitostí (Byl jednou jeden král..) a záhadným umístováním (Za sedmi horami a sedmi řekami). Pohádka dítěti vyhovuje svými primitivními rysy, hloubkou jednoduché duševnosti. Dějové motivy v ní představují ve velké nadsázce základní kameny lidského údělu: vykonat nadlidský úkol, důvěřovat neuvěřitelnému a osvědčit dobrotu srdce.

Ač se nám předškolní děti můžou jevit jako malé a příliš hravé bytosti, jejichž projevům mnohdy nepřikládáme přílišnou pozornost, odehrává se v nich řada důležitých a rozsáhlých procesů. Utváří se jejich myšlení, charakter, cit pro vytváření mezilidských vztahů. Naši maličci se mění se v díla a veledíla. Kéž by, v dnešní uspěchané době, přibývalo rodičů, kteří budou věnovat pokládání základů osobností a lidství svých dětí, větší, zásadní pozornost. Jsem přesvědčena o tom, že vše, co v tomto kouzelném věku do dětí zasejeme, v dospělém vzklíčí a přinese své ovoce, aneb, jak se vyjádřil k tomuto půvabnému období lidského života John Brierley „Co je dobře a správně založeno v malých dětech, také v nich pravděpodobně zůstane“. (Brierley,1996, s. 32)

2. HODNOTY

2.1. Pojem hodnota

Každý si pojem hodnota může vykládat různými způsoby, záleží na tom, jaké prostředí jej ovlivnilo, jací lidé formovali, jaké jsou jeho zkušenosti, postoje, názory. Rovněž pojetí hodnot v různých společensko vědních oborech jako je sociologie, filosofie nebo náboženství, může být velmi pohyblivé. Při odborném výkladu tohoto pojmu jsem se prvotně obrátila na Pedagogický slovník (Průcha, 2003, s. 74), který podává vysvětlení tohoto pojmu takto:

Hodnota – v sociálně psychologickém pojetí subjektivní ocenění nebo míra důležitosti, kterou jedinec přisuzuje určitým věcem, jevům, symbolům, jiným lidem. Hodnoty (hodnotové orientace) jsou osvojovány v procesech socializace a enkulturace. Některé hodnoty jsou sdíleny celými skupinami nebo celou společností. Určité hodnoty (např. morální) mají trvalou, „absolutní“ platnost, jiné jsou proměnlivé a mají krátkodobé trvání.

Z pedagogického hlediska jsou důležité:

1. hodnotové systémy mládeže
2. vzdělání samo jako společenská hodnota (tj. významnost, kterou společnost přisuzuje roli vzdělání pro život jedince a pro rozvoj společnosti)
3. hodnoty a postoje jako součást cílů a obsahů škol. edukace vymezených ve vzdělávacích programech (Průcha, 1995)

Vzhledem k tomu, že se, dle mého úhlu pohledu, „hodnota pohádek“ svým pojetím nejvíce váže k utváření „hodnotového systému“ neboli „hodnotové orientace“, bych ráda uvedla oba odborné výklady tohoto pojmu.

Průcha (1995, s. 77) jej definuje jako „hierarchicky uspořádaný seznam hodnot, který odráží reálné pořadí (důležitost) hodnot sdílených určitou skupinou populace v určitém období. Je zjišťován speciálními výzkumy, které objasňují např. rozdíly v hodnotových systémech (hodnotových orientacích) mladé generace a dospělých. Hodnotový systém současné české mládeže není soustavně popsán, lze pouze předpokládat, že se vlivem nových politických a ekonomických podmínek odlišuje od dřívějšího systému“.

Oproti tomu u Jana Čápa se setkáváme s výkladem “*hodnotové orientace*” takto – termínem (sociální hodnota) se označuje to, co společnost nebo určitá společenská skupina (rodina, věková skupina, vrstva, národ aj.) považuje a hodnotí jako důležité k životu. V současnosti se považují za důležité hodnoty zdraví, mír, spolupráce mezi lidmi a mezi národy, ekonomický rozvoj, lidský život, životní prostředí aj. Jsou však sociální skupiny, které kladou nejvýše individuální prospěch a bohatství, moc a nadvládu nad druhými, dobrodružství a j. Když jedinec přijímá určitou společenskou hodnotu za svou a řídí se jí, mluvíme o jeho hodnotové orientaci, hodnotová orientace zahrnuje důležité postoje jedince, cíle, emoce i další motivy.” (Čáp,1997)

Vedle pedagogického pohledu na hodnoty bych chtěla postavit také její psychologický výklad z Psychologického slovníku manželů Hartlových (2004, s. 192):

Hodnota – vlastnost, kterou jedinec připisuje určitému objektu, situaci, události nebo činnosti ve spojitosti s uspokojováním jeho potřeb, zájmů. Hodnoty se vytvářejí a postupně diferencují v procesu socializace, součást společenského vědomí. Hodnoty dále dělíme na pozitivní (co je žádoucí) a negativní, absolutní a relativní, přímé a nepřímé, podle obsahu také na estetické, etické, logické a jiné. Hodnoty odrážejí kulturu společnosti.

Oba dva, jak pedagogický tak psychologický pohled, se výkladově velmi shodují, téměř překrývají. A ač mohou výše uvedené a odborně pojaté termíny vzbudit pocit, že jsou jasné a srozumitelné, opak může být pravdou. Na hodnotu bude, s největší pravěpodobností, jinak pohlížet technik, vědec, umělec, politik nebo kněz. Ale pro poznání všeho, co souvisí s dětmi, jejich výchovou a rozvojem, bude muset pedagog a psycholog vydat na dlouhou cestu, aby byl schopen pochopit hodnoty samotné výchovy, jejich souvislosti a hloubku.

2.2. Hodnota pohádek

Žijeme v době, ve které do našich životů vstoupila digitalizace, vytrácí se zájem o chvílku vnitřního zastavení, o psané slovo. Přes veškerou technizaci a lákavé možnosti zábavy se stále daří, ve většině domácností a mateřských škol, přežívat jednomu z mála klasických žánrů. Pohádce.

Uspěchanost 21. století a také období, kdy dítě není schopno samo číst, jen naslouchat a je plně závislé na rozhodnutí a dobré vůli dospělého, zda budu bude chtít duši svého dítěte čteným slovem obohacovat, mě inspirovala k tomu, abych se nad významem pohádek hlouběji zamyslela.

Je to důvod, proč jsem se rozhodla v rámci této práce hledat těžiště a hodnoty výjimečného žánru, pohádky, pro duševní a osobnostní rozvoj našich nejmenších. Snažit se hledat a nacházet, jaké poslání a význam má pohádka pro předškolní dítě, v dnešním přetechizovaném světě.

2.3. Výchovná hodnota

Hodnot, které pohádka pro dítě představuje je, dle jejich výčtu níže, celá řada a jen velmi těžko by se dala jejich významnost odstupňovat. Každé dítě je individuum a individuální bude pro každé jedno i její hodnota a přínos.

Přesto si dovoluji výchovnou hodnotu postavit na prvním místě, neboť ji považuji, z pedagogického hlediska, za nejzásadnější. Její jedinečnost spatřuji především v mravním základu, na kterém v pohádce staví a který je jedním z jejích nejtypičtějších a nejcharakterističtějších rysů. Otvírá dětem oči a pomáhá jim, skrze moudrá slova a poučky, rozpoznávat dobro a zlo. Pokud jsme naše nejmenší schopni s těmito základními boji s citem a zájmem seznamovat, dá se říct, že je zároveň vychováváme a pomáháme jim, v nich samých, stavit pevné a neotřesitelné základy lidství. (Lužík, 1944)

2.3.1. mravní hodnota pohádky

Hlavním nositelem mravnosti bývá v pohádce hlavní hrdina, se kterým se má většinou dítě touhu ztotožnit. V ději bývá většinou hrdina poučován, mnohdy velmi obšírně, nějakou třetí osobou, např. svojí maminkou, otcem, atd.

„Já, tě, Honzíčku, znám, vím, že jsi syn královský. Školy nemáš, ale školy nejsou všechno. Některý člověk toho má plnou hlavu, ale nemá lásky. Láska je všechno, a bezednou studni nenaplníš dřív, než duši, které láska chybí“ (Horák, Český Honza)

Kromě děje se mravnost v pohádkách objevuje také v různých formulích. Ať úvodních nebo závěrečných např. „žes byl štedrej, dal jsem ti to štěstí, tví bratři lakomí nedostali nic. To si pamatuj, štedrýmu každém rád pomůže a poví.“ (Lužík, 1944)

Dítě má možnost poznávat a chápat z jakých důvodů se zde odsuzuje lakota a neúčelné hromadění peněz. Každý boháč, který se chce obohatit na úkor chudého, bývá většinou spravedlivě potrestán a tak se stane s každým zlem, příkořím nebo zločinem. Předškolák se zde setkává s vysoce oceňovanými kvalitami jako je láska k dětem, úcta ke starým lidem, soucit s trpícími, pomoc bezbranným, úcta k práci, pilnost, vytrvalost a trpělivost.

„Nechci sice tvrdit, že pohádka jako první dětská četba je pro jeho duševní vývoj nutným východiskem, ale je jisto a dokázáno četnými psychology i pedagogy, že je to východisko nejvhodnější, nejsnadnější a také nejprospěšnější“. (Lužík, 1944, s.23)

2.3.2. psychologická hodnota

Ať chceme nebo ne, pohádka nás provází po vývojové cestě psychiky od narození, přes dospívání až ke konečnému hledání vlastní identity a každá se dotýká jiných složek psychického vývoje.

Klasické pohádky odpovídají na základní psychické potřeby rozvíjejících se dětí, mezi ně patří hlavně potřeba lásky, důvěry ve svět, potřeba poznávání mezilidských vztahů, zvládnutí strachu. Mají též úžasnou schopnost podněcovat dětskou představivost a imaginaci a na neposledním místě napomáhají rozvoji inteligence a poznávacích schopností.

„ Klasické pohádky představují sice nesystematické, ale přitom vysoce praktické vademekum vývojové psychologie v alegorických obrazech. S jistou licencí můžeme prohlásit, že v sobě odrážejí jakousi dětskou psychologii v kostce“. (Černoušek, 1991, s. 14)

Zdá se, častá zkušenost s vyprávěním pohádek v dětství výrazně podporuje a podílí se na růstu ideálního já (stav, jak bychom chtěli vypadat). Pohádky těmto psychickým strukturám ve stavu zrodu poskytují duševní stravu, živiny, a to je nejen obsahem, ale také tvarem.

Podle psychoanalytického modelu lidské osobnosti obsahují pohádky důležitá sdělení pro vědomou, podvědomou a nevědomou mysl. Zejména tím, že jednájí o rozmanitých lidských problémech a hlavě těch, které zaměstnávají dětskou mysl, obracejí se k rozvíjejícímu Já, podněcují jeho rozvoj, a přitom ulevují podvědomým a nevědomým tlakům. (Černoušek, 1991)

2.3.3. oidipovské komplexy

Dítě se v předškolním období nachází ve falickém období, do kterého časově spadá Elekťin a Oidipův komplex – pro chlapce představuje přání „zabít otce a oženit se s matkou“ (u holčiček je tomu naopak). Ke zdravému psychosexuálnímu vývoji je třeba, aby dítě bylo ve svém přání zklamáno. V ideálním případě má možnost užít si je ve své fantazii a to například prostřednictvím pohádky.

Chlapečci si tento komplex mohou odžívat v dějích jako je např. ten, do kterého by to nikdo neřekl se stane hrdinou, protože přemůže draka (otce), vyřeší hádanky, pomůže si vtipem nebo dobrotou a nakonec vysvobodí krásnou princeznu (matku), se kterou se ožení a žije s ní navěky. Příběh potvrdí pravdivost chlapcových pocitů – nejžádanější žena je držena v zajetí zlou osobou, jakmile je drak poražen, hrdina se spojí se svou milovanou. Chlapcův ideál on je princ a matka princezna.

Holčičkám se pomáhají pohádky vyrovnat s oidipovskou situací jinak než chlapcům. Dívence většinou v blažené existenci sdílené s otcem překáží stará žena se zlými úmysly (matka). Malá dívka se chce vidět jako mladá a krásná princezna.

Zajímavé je, že zatímco si oidipovský chlapec nepřeje, aby mezi něho a matčin zájem vstupovaly jiné děti, holčička to vidí opačně. Na důkaz lásky k otci se přeje stát matkou jeho dětí. Tato touha obdarovat otce ale nemá v tomto případě sexuální podtext, dívka ví, že děti jsou to, co muže k ženě nejvíce připoutá. Zmínka o dětech je někdy pro holčičky součástí šťastného konce pohádky. (Bettelheim, 2000)

Právě díky pohádkám získají holčičky i chlapečci v tomto složitém období to nejlepší z obou světů, mohou si užít oidipovské uspokojení ve fantazii a přitom můžou mít se svými rodiči v realitě normální a hezké vztahy.

2.4. Smysl a řád

Pohádka má rovněž další úžasnou schopnost, totiž, snaží se vnést do nesrozumitelného světa, obzvláště v předškolním věku, mezi 3- 7 rokem, kdy je dětská zkušenost světa ještě chaotická, řád a smysl. Během oidipovských zápasů začne mít svět pro dítě větší význam a dítě se v něm pokouší najít smysl. Dítěti velmi pomůže v hledání řádu světa to, že vše začne

rozdělovat na protiklady. A právě pohádka se mu v tomto hledání stane výborným pomocníkem.

Svojí jednoduchou formou, jasnou polarizací dobra a zla a pochopitelnými zápletkami je dítěti schopna ukazovat chaotický svět ve srozumitelných obrazech. Postavy jsou buď vrozením krutosti nebo nesobecké laskavosti. Každá postava má ve své podstatě jeden rozměr a díky tomu dítě snadněji porozumí jejím konáním a reakcí. (Černoušek, 1991)

„Když dítě naslouchá pohádce, napadá je při tom, jak vnést řád do svého chaotického duševního života. Pohádka mu za prvé navrhuje oddělit nesourodé a matoucí stránky zkušenosti jednu od druhé a rozdělit je na protiklady, a za druhé promítnout je do různých postav. Ani Freud nenalezl lepší způsob, jak se vyznat v neuvěřitelné směsici protikladů, které existují současně v naší duši a niterném životě, než vytvořit pro jednotlivé stránky osobnosti symboly. Pojmenoval je Ono, Já a Nadjá.“ (Bettelheim, 2000, s. 75)

Jako zásadní přínos po této stránce vidím fakt, že je schopna jasně poučovat o vnitřních problémech lidí a pomáhá se dětem orientovat ve složitostech lidských povah a světa. Svět pohádky přináší, mimo jiné, dítěti také mnoho nečekaných setkání, neuvěřitelných kouzel a dobrodružných putování. Dítě se se světem fantazie ztotožňuje, bere ho za svůj a prožívá ho jako by šlo o realitu.

2.5. Rozvoj fantazie

„I když je fantazie neskutečná, dobrý pocit ze sebe a z budoucnosti, který nám poskytuje, je skutečný, a dobré pocity jsou to, co ke své podpoře potřebujeme“. (Bettleheim, 2000, s. 124)

Pohádka má stejný základ jako například dětská kresba, s tím rozdílem, že při ní dítě netvoří svůj umělecký výtvar, výkres, ale používá při poslechu své fantastické myšlení. Je mnoha autory, řekla bych, zcela oprávněně, považována za první školou fantazie.

Dle Příhody (1971, s. 239) na dětskou fantazii působí podnětně hlavně výrazová prostota a srozumitelnost pohádkové „řeči“, např. kouzelný prsten, černokněžníková hůl, zlatovlasá panna, všechna tato spojení působí na dětskou mysl úchvatně.

Psychologové zjistili, že fantazie tvoří základ mnohé lidské činnosti. Čukovskij soudí, že „inženýr, který v dětství nebyl vychováván pohádkou, sotva bude schopen opravdu tvůrčí inženýrské práce“. Neobešli by se bez ní zlepšovatelé, vědci, ani umělci. V mnoha lidských činnostech by nám chyběla tato vzácná dimenze.

Jean Paul, německý pedagog, napsal před 150 lety ve své knize: „Dáte-li dítěti suchou větev, jeho fantazie na ní dá kvést růžím. Dejte mu lupínek růže a bude po vodě řídit kouzelnou lodičku“. (Streit, 2003, s. 12)

Po přečtení pohádky o Zlatovlásce svému šestiletému synkovi, jsem nemohla věřit tomu, že si dokáže hodinu „házet s kostkami“ jen tak, proto jsem se jeho hře snažila přiblížit. Fascinovalo mě, jak si dokázal z obyčejných kostek vytvořit pohádkové postavy, hravě vytvářet i složitější dialogy, spletitý děj. K podpoře rozvoje fantazie stačil prostý pohádkový příběh.

Možná by byli mnozí překvapeni, kdybychom místo drahých a „líných“ hraček na ovládání dali dětem prostor hrát si s obyčejnými klacíky, kamínky, bramborami a nechali je v jejich mysli ožívat. Vznikly by zajisté překrásné příběhy a děti by měli na co vzpomínat, ale obávám se, že díky zaneprázdněnosti a neustálému shonu jsme často o tvoru takových dějů ochuzeni. Na druhé straně jsem přesvědčena o tom, že každé zdravé dítě si cestu ke svému pohádkovému příběhu najde docela jednoduše samo. Díky za to věku předškolnímu, věku fantazie.

2.6. Životní krize a řešení problémů

Dítě se od malička setkává se překonáváním různých překážek jako je například sourozenecká žárlivost, vzdávání se dětských závislostí, zklamání a neúspěchů. V předškolním věku není ještě úplně schopno si poradit se vším, co se v jeho bytosti odehrává. Hodnota pohádek spočívá právě v tom, že nabízí dětské představivosti nové rozměry, které by dítě nedokázalo samo objevit. Snaží se mu objasnit, že boj proti životním nesnázím je, svým způsobem nutný, a patří k lidskému životu, že se s ním dříve nebo později setká samo. Staví jej tvář v tvář základním lidským krizím. Učí dítě, že když se člověk těmto nepříjemnostem nevyhýbá a naučí se jim čelit, překážky přemůže a podaří se mu zvítězit. Důležité je, že pohádka uvede toto dilema stručně a přímo, protože jen tak má předškolní dítě možnost plně pochopit. (Bettelheim, 2000)

Syn Kryštof měl před operačním zákrokem a v den, kdy jsme jej vezli do nemocnice, jsme se snažili „zachovat chladnou hlavu“ všichni. Když jsme vycházeli ze vchodových dveří domu, Kryštof nás ohromil svým přístupem: „Já si stejně myslím, že porazit draka je daleko horší, než jít na operaci“...

2.7. Podpora osobnostního růstu

Pohádka podporuje výraznou měrou také osobnostní růst dítěte, poskytuje mu jak zábavu tak poučení o něm samotném, prostřednictvím poutavého děje jej učí jej chápat sebe sama, svoje chování a jednání a mnoha způsoby tím obohacuje dětskou existenci. Dítě zažívá v životě často zmatek a proto je třeba mu dát příležitost, aby bylo schopno porozumět ve složitém světě samo sobě.

Vedou dítě k objevování a chápání vlastního já a naznačují mu, jaké zkušenosti bude potřebovat k dalšímu rozvoji své osobnosti. Jejich děj dává dítěti možnost pochopit, že i přes nepřízeň osudu je možné dosáhnout dobrého, smysluplného života. Slibují dítěti, že když vydrží bojovat a hledat, přijdou na pomoc dobré síly a ono nepřízně překoná.. Naopak varují, že když se člověk příliš bojí a nemá odvalu, může v životě, svým způsobem, ztroskotat. (Bettelheim, 2000)

Pohádka nám zaručuje pozitivní konec a to zde vidím, jako významný prvek. Pokud by si totiž dítě nedokázalo představit budoucnost optimisticky, přestalo by se, dle názorů mnoha psychologů, zdravě vyvíjet. Víra v dobrý konec může v dítěti podporovat sebedůvěru a důvěru v budoucí dny, celkově ve smysl života.

2.8. Pěstování citu, soucitu a vztahů

Předškolní věk je zajisté právem věkem pohádek a vyprávění. City, které se tím probouzí, jsou velmi hluboké a mnohdy trvají i celý život. Výchova k citu ale zahrnuje i výchovu k soucitu. Co se týká předškolních dětí, jejich empatické projevy a ochota pomoci jsou v tomto věku omezeny, mají zúženou citlivost pouze vůči určitým emočním prožitkům druhých. (Vágnerová, 1997)

Prof. Dr. Příhoda (1971, s. 132) dokonce popisuje soucit jako vlastnost dítěti cizí. Tvrdí, že právě on se vyvíjí postupně až v prvních školních letech. Vzhledem k tomu, že se jedná o

velmi náročnou psychickou vlastnost, objevuje se ve vývoji až později, u některých primitivů vůbec ne. Zkrátka, lidské city jsou, dle něj, ve své nejkrásnější formě stadium, kterého nemusí každý zákonitě dosáhnout.

K tomuto tématu bych chtěla zmínit právě pohádku jako předstupeň, který má úžasnou schopnost seznamovat děti s kladnými i zápornými lidskými city a k soucitu je jaksí předpřipravít. Jsem přesvědčena o tom, že k probuzení empatie v dítěti vede naše lidová kultura a pohádky, literatura i poezie. Ukazuje dítěti různé pohledy spravedlnost, lásku k lidem, zvířatům, rostlinám, přírodě. Seznamuje dítě s jiným světem, než v jakém samo žije, najednou zjišťuje, že existují, kromě hodných maminek, i zlé macechy, které své děti nenávidí, že existují lidé pyšní, sobečtí a necitelní. Vzbuzuje v dětech cit pro malé, slabé a ponížené, bezmocné. Několikrát jsem byla svědkem, kdy se dítě soucitem doslova rozplakalo při vyprávění pohádky, např. když stařečkovi byl odepřen nocleh a jídlo. Dochází pak ke vzácnému okamžiku, kdy se dětské srdce setká s touhou pomoci, touhou vyřešit situaci, zachovat se líp než ten, kdo pomoc slabému v ději odmítal.

Klímová tvrdí, že právě na základě těchto vzniklých citů a těchto silných prožitků se vytvářejí a upevňují hlavně kladné vztahy k lidem a všemu živému, k přírodě. Určitě každý jsme pocítili vliv pohádky, kde necitelní lidé odbyli stařečka, prosícího o kousek chleba, prožívali jsme utrpení s Popelkou, kterou zlá macecha ponižuje a křivdí jí. (Klímová, 1974)

„ Matčina slova, že květina a zvíře cítí jako člověk, odhalí dítěti nové světy a posune daleko jeho myšlenkový rozvoj.“ (Klímová, 1976, s. 76)

Vývoj citu vyžaduje velkou podporu rodičů a vychovatelů určitě nejen slovy, ale hlavně jejich žitým příkladem. Přínos pohádek spatřuji významný nejen v oblasti humánní, ale také duchovní. Kladné city pomáhají k rozvoji duševního vývoje naopak ty záporné dítě ochuzují a křiví charakter.

2.8.1. pohádka a emoční inteligence

Mezi důležité vlastnosti, které popisují emoční inteligenci patří vcítění, vyjadřování a chápání pocitů, ovládání nálady, schopnost řešení mezilidských problémů, vytrvalost, přátelskost, laskavost, úcta. Jsem přesvědčena o tom, že právě prostřednictvím pohádek máme

možnost tyto vlastnosti, především v předškolním věku, dětem zprostředkovávat, mluvit o nich a pomáhat jim, aby skrze obsahy dějů obohatily také svůj vnitřní svět, své poznání. Učí děti umět si poradit v každé situaci tak, aby si zachovaly zdravý rozum i srdce. Pohádka jim také odhaluje, jak moc je důležitá v obtížných situacích odvaha, humor nebo dobrý vtip. Povzbuzuje nás, prostřednictvím těchto názorů, k tomu, umět se nad určité problémy povznést.

Sharpio (1998, s. 7) ve své knize Emoční inteligence dítěte a její rozvoj tvrdí, že odměna, za to, když naučíme děti vcit'ování, je nesmírná. Děti, které mají silnou schopnost se vcit'ovat, mají, podle něj, sklon být méně agresivní, mají větší tendenci se věnovat sociálním aktivitám např. pomáhání, sdílení atd. Z toho plyne, že takové děti jsou pak oblíbenější u svých vrstevníků, dospělých, jsou úspěšnější ve škole a později i v zaměstnání.

2.9. Gender role, identifikace s pohlavní rolí

V současné době se začíná slovo „gender“ používat velmi často. Myslí se jí, podle současné terminologie kulturní, sociální a psychologická povaha rozdílů mezi muži a ženami. Zjevně závisí na tom, zda je dítě vychováno jako děvčátko nebo chlapec. A je důležité vědět, že se pohlavní identita dítěte pevně utváří kolem pátého roku života, kdy je už pevně zakotvena. (Brierley,1996)

Za správné rozpoznávání gender znaků a pozitivnímu vlivu na utváření identity můžeme vděčit také pohádce, která většinou obšírně popisuje typické charakterové znaky mužských hrdinů a jejich protějšků ženského pohlaví. Chlapečci se tak začínají identifikovat s mužným, statečným rytířem, Honzou, který se musí snažit zdolat všechny překážky k tomu, aby získal království. Mužští pohádkoví hrdinové chlapečkům tak slouží jako vzory pro vytvoření stereotypu mužské role, která je charakterizována nezávislostí, soutěživostí, sebevědomím, silou a dominancí. Děvčátka inspirují naopak ženské postavy v pohádkách k jemnosti, starostlivosti o druhé, empatii, citlivosti, laskavosti, ale také touze po krásných šatech, třpytivých ozdobách. V některých mateřských školkách to po příchodu dětí do třídy většinou vypadá jako na nekončícím karnevale princů, spidermanů a princezen. Asi je to tak správné a chápající paní učitelky nic nenamítají.

2.10. Terapie, pohádka jako lék

Je známým, ale bohužel smutným faktem, že v některých amerických školkách je vyprávění pohádek dokonce zakázáno, akcentuje se spíše zábavné povídání, při kterém se děti zasmějí. Jsem šťastná za to, že nám, do České republiky, takováto omezení nedorazila. Sama vidím, jak moc děti potřebují utéct, prostřednictvím pohádkového příběhu z reality, ze všech příkazů, zákazů, vysvětlování, do snového světa. Jak moc na ně doléhá nemilosrdná tíže reality, obrázky betonových sídlišť, rušných křižovatek, nedostatek času rodičů atd. ...

Z psychologického pohledu nabízí pohádka úlevu od všech tlaků a vnitřních pnutí, navrhuje řešení problémů a dokonce slibuje, že se nám nakonec může podařit dospět ke „šťastnému“ konci. Rovněž má úžasnou schopnost odpovídat na úzkostná traumata, která děti mohou prožívat, když se setkají s pro ně nesrozumitelnými a nepochopitelnými citovými reakcemi dospělých. (Černoušek, 1991)

2.10.1. terapeutická hodnota, smysl života

Bruno Bettelheim (2000, s. 9) se v úvodu své knihy za Tajemstvím pohádek zmiňuje právě o terapeutické hodnotě pohádek a literatury pro děti. Jako vychovatel a terapeut těžce narušených dětí si kladl za cíl vrátit dětským životům smysl. Zjistil, že k tomu, aby dítě získalo zkušenosti, které jsou nejvhodnější k tomu, aby se rozvinula jeho schopnost nacházet smysl ve svém životě i v životě jako celku je jak nutné působení rodičů a jiných osob, které se o dítě starají tak je důležité kulturní dědictví, literatura a pohádka, pokud je dítěti předávána správným způsobem.

2.10.2. „pohádkoterapie“

Toto téma bych ráda rozšířila o nový druh terapie, který má název „Pohádkoterapie“. Jedná se o terapii pohádkou, je to v současné době nová metoda, která patří mezi relaxační a pomáhá dítěti zbavit se starostí, které jej tíží, pomáhá mu překonávat úzkost, strach, obohacuje jej znalostmi o sobě samém a také o světě. Díky svojí jednoduchosti a efektivitě si v poslední době získává popularitu na celém světě. Správně zvolená pohádka může pomoci dítěti vyznat se a řešit určité životní situace. (www.bibliohelp.cz)

2.11. Představivost/orientace na detail

Několikrát jsem se přesvědčila, že dítě se do děje pohádky ponořuje všemi svými smysly, celou svou bytostí. Jednoho dne jsem nabídla svému pětiletému synovi, jestli by nám nepovyprávěl jakoukoli pohádku před spaním. Nadšeně souhlasil a pustil se do výkladu O Budulínkovi. Kryštůfek nepřetržitě povídal 10 minut a my, dospělí, jsme nevycházeli z úžasu. Nejen, že dítě bylo schopno systematicky, krok po kroku příběh podat, ale slově líčilo takové detaily, jako by se právě nacházelo přímo v ději samotném. Vykreslovalo děj daleko přesněji, než když jsem jim pohádku vyprávěla nebo četla já.

Např. Když babička s dědečkem vstoupili do místnosti a neviděli Budulínka, zjistili, že v místnosti byla liška. Na podlaze našli **zrzavé liščí chlupy**....

2.12. Hodnota pro estetické cítění

Na nesposledním místě bych ráda zmínila také hodnotu estetického cítění pro dítě. V pohádkách se setkáváme s poezií, jadrnou mluvou a různými popisy krásy. Dítě tuto krásu prožívá a nechává se jí okouzlit. Setkává se s úplně odlišným vyjadřováním a prací se slovy a výrazy než v reálném životě, s jinými výrazy, než které používá pro dané věci maminka nebo tatínek. V pohádkách prožívá své první zážitky s poezií a díky nim v něm vzniká v něm estetické cítění. (Jůva,1987)

2.13. Poučení, rozpoznání chyb

Trošku netradiční je vymyslet si pohádku tzv. přímo na míru dítěte, funguje to, řekla bych, jako zrcadlo. Asi před rokem jsem vymyslela pohádky O princezně Violce, která si nechtěla čistit zoubky a rytíři Kryštůfkovi, který bojoval nečestně, chybu si následně uvědomil a poučil se z ní.nebo o Kryštůvkovi, který říkal ošklivá slovíčka a jediným prostředkem, který jej dokázal tomuto zlovyku odnaučit se stala pepřová mast, kterou mu mazali rodiče na jazýček. Děti si tyto pohádky nadmíru oblíbily a chtěly je jednu dobu vyprávět stále dokola, v jednom období jim dávaly dokonce přednost před pohádkami klasickými nebo televizními. Dokonce se mi přihodilo, že v průběhu vyprávění děje děti živě zasahovaly svými poznámkami: „No ale to vůbec není správné, že se tak chovala.“ „Já bych jí řekl, aby si zoubky čistila, to se musí.“

Při jednom barvitějším popisu chování pohádkové postavy mě zaujala reakce jedné pětileté holčičky, vstoupila mi, naprosto spontánně do přečítání a uvedla: „pokud ten pán tak vraští čelo a mračí se, určitě to nebude hodnej pán a můžeme od něj čekat něco pěkně vošklivýho.“ Tato zkušenost mě jen ujistila v tvrzení, že kvalitně napsaná pohádka může hluboce zapůsobit na dětskou mysl a roznítit v ní zájem o odhad budoucího chování.

2.14. Rozšiřování slovní zásoby

Zajímavé je, zejména v dnešní době, když dětem čteme pohádky např. Němcové, Erbena. Občas se tam vyskytne zastaralý výraz a naše děti se dožadují vysvětlení pojmu např. krajáč mléka, jít do roboty, atd. Mám zkušenost, že právě tato slova je velmi fascinují a učí se je velmi rychle. Také v tomto směru vidím pohádku jako činitel, který významně působí v rozšiřování a obohacování slovníku předškolního dítěte.

3. POHÁDKOVÍ HRDINOVÉ V ZRCADLE HODNOT , SONDA

3.1. Pohádkový hrdina

Snad každé dítě se jednou, za dobu svého dětství, shlédne v nějaké oblíbené pohádkové postavě nebo hrdinovi. Obdivuje jeho fyzickou krásu, tělesnou zdatnost nebo duševní vlastnosti a zatouží ve svém srdci po nějaké podobnosti s nimi. Tento obdiv může být v předškolním období o to silnější, protože mají děti v tomto věku potřebu napodobovat a ztotožňovat se s nejbližšími dospělými. Charakter pohádkového hrdiny jim mnohdy dává, v tomto směru, jiný druh inspirace a poznání.

V pohádce mají hlavní postavy svoje ustálené typologické rysy a jsou jednoznačné oproti rozporuplným charakterům lidí, se kterými se dítě setkává ve skutečném životě. Pohádkové osoby jsou buď naprosto hodné nebo špatné. Princezna je většinou dobrá a krásná, čarodějnice zlá a ošklivá, hrdina silný a udatný. Takové kontrasty dětem pomáhají snadněji rozumět rozdílům mravních hodnot, rozdílům mezi dobrem a zlem.

Pohádkový hrdina je většinou nadaný udatným tělem, které má schopnost zázračných činů. Identifikace s hrdinou umožní každému dítěti, aby si ve fantazii vynahradilo všechny skutečné či domnělé tělesné nedostatky. Spolu s hrdinou si může představovat, že šplhá do nebe, poráží draky nebo mění podobu. Důležité je, že na konci příběhu se hrdina vrací do skutečnosti, která je šťastná, ale zbavená kouzel a ze svých chyb se přece jen poučí. Celá řada pohádkových postav je přímo stvořena k tomu, aby se s nimi děti ztotožnily, aby je napodobily. (Bettelheim, 2000)

3.2. Pohádkoví hrdinové - sonda

Protože pohádkoví hrdinové mají v očích předškolního dítěte privilegium fungovat jako vzory, nechala jsem se jimi inspirovat natolik, že jsem se rozhodla provést sondu ve dvou mateřských školách na téma „Jaký je můj pohádkový hrdina“.

Průzkum jsem provedla ve dvou mateřských školách, jedné sídlištní, v Praze 4 Michli (18 dětí) a druhé na malé moravské vesnici, MŠ Strání (16 dětí). Cílem sondy mělo být zjištění, co si děti představují pod tímto pojmem, kdo je jejich skutečný pohádkový hrdina a proč, z jakých důvodů si vybraly právě jej. Záměrně jsem proti sobě postavila odpovědi dětí ze dvou protipólů města a vesnice, aby bylo možno porovnat případný rozdíl.

Zajímavé je zjištění, že děti na vesnici potřebovaly více osvětlit pojem „hrdina“, kdežto v Praze se zdálo, že jej pochopily téměř okamžitě. V obou třídách jsem se snažila o to, aby se děti v debatě co nejvíce otevřely a dala jim možnost hrdinu vyobrazit. Téměř všechny, až na jednoho chlapce, byly ochotny postavy nakreslit nebo namalovat.

Holčičky i chlapci odpovídali na otázku „proč, z jakého důvodu právě on/ona“ velmi stručně, jasně a výstižně. Většinou jim k vyjádření stačila jedna věta, málokdo se rozpovídal více. Dovoluji si uvést několik příkladů:

„Hasič, protože zachraňuje, chci být hasič.“ (Jakub, 6 l)

„Sněhurka, je nejhodnější, starala se o trpaslíky.“ (Martinka, 6 let)

„Superman, protože je super.“ (Josífek, 6 let)

„Princezna, je krásná a bohatá.“ (Romanka, 6 let)

Otázka číslo 1a - „Jaký je tvůj oblíbený pohádkový hrdina/ postava?“

Děvčátka:

Po shrnutí celkových odpovědí, obsadily první místo, zcela očekávaně a jednoznačně princezny. Jako zajímavý postřeh si dovoluji uvést, že ve všech případech šlo o princezny „obecně“ , nevyskytovala se mezi nimi žádná princezna konkrétní, např. Zlatovláska, Princezna se zlatou hvězdou na čele atd.

Na druhém místě se v oblíbě umístila postava skromné Popelky, ostatní místa zaujaly rozmanité pohádkové ženské postavy. Ve dvou případech uvedly dívky hrdinu mužského pohlaví, a to oba dva „prince“, v jednom jediném případě se dívka shlédla ve své paní učitelce.

Srovnání město a vesnice:

Děvčátka na vesnici kromě princezen uváděla daleko více různorodých ženských pohádkových postav než holčičky z Prahy, např. zmiňovaly Popelku, Makovou panenku, Sněhurku.

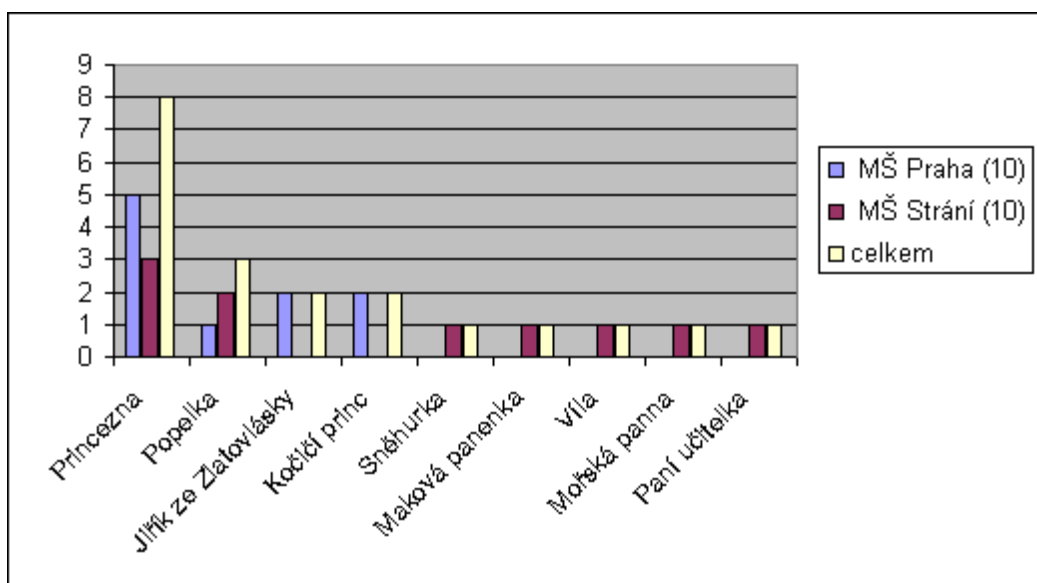
Děvčátka v Praze naopak zaujali i mužští hrdinové, jako je Kočičí princ nebo Princ Bajaja.

Po závěrečném hodnocení si dovoluji tvrdit, že postava krásné a půvabné princezny je pro děvčátka předškolního věku ať na vesnici či ve městě, snad v každé době, stále nejvíce okouzující a inspirující. A tak to pravděpodobně i zůstane.

Jaký je tvůj oblíbený pohádkový hrdina (postava)?

DĚVČÁTKA

pořadí	postava	MŠ Praha (10)	MŠ Strání (10)	celkem
1.	Princezna	5	3	8
2.	Popelka	1	2	3
3.	Jiřík ze Zlatovlásky	2	0	2
3.	Kočičí princ	2	0	2
4.	Sněhurka	0	1	1
4.	Maková panenka	0	1	1
4.	Víla	0	1	1
4.	Mořská panna	0	1	1
4.	Paní učitelka	0	1	1

Otázka číslo 1b: Jaký je tvůj oblíbený pohádkový hrdina/ postava?

Chlapečci:

U chlapečků, bez jediné výjimky a rovněž nepřekvapivě, byl hrdina mužského pohlaví. Na prvním místě se umístil s velkou převahou, filmový akční hrdina Spiderman . Celkově se mezi hrdiny objevovaly jak filmové tak literární postavy, ve velkém zastoupení dokonce civilní mužské profese.

Srovnání město a vesnice:

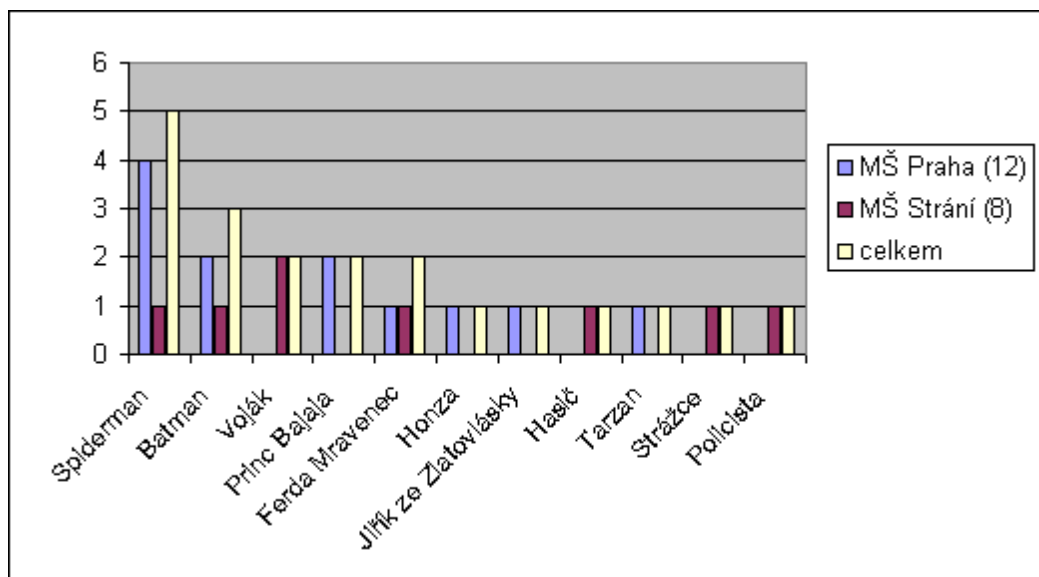
Dle uváděných odpovědí, chlapci z vesnice uváděli kromě filmových postav ve stejném zastoupení také civilní postavy jako je voják, policista, hasič. Vzhledem k tomu, že skupinu dotazovaných chlapců znám, dovoluji si usuzovat, že se např. v policistovi a podobných profesích mohli shlédnout především proto, že na vesnici mají možnost se s nimi denně setkávat, povídat si a vyzískávat znalosti o tom, za co je v realitě takový pan policajt nebo hasič zodpovědný. A takovýto druh interakce v nich může skutečně vzbuzovat touhu stát se „jako oni“.

Přestože mezi hlavní hrdiny se u chlapců z města probojoval filmový Spiderman a Batman, na druhé straně překvapivě vyzvedávali postavy literární jako „Jiřík ze Zlatovlásky“, Honza, Ferda Mravenec, což poukazuje na to, že i knižní hrdinové neztrácí na své oblíbenosti.

Jaký je tvůj oblíbený pohádkový hrdina (postava)?

CHLAPCI

pořadí	postava	MŠ Praha (12)	MŠ Strání (8)	celkem
1.	Spiderman	4	1	5
2.	Batman	2	1	3
3.	Voják	0	2	2
3.	Princ Bajaja	2	0	2
3.	Ferda Mravenec	1	1	2
4.	Honza	1	0	1
4.	Jiřík ze Zlatovlásky	1	0	1
4.	Hasič	0	1	1
4.	Tarzan	1	0	1
4.	Strážce	0	1	1
4.	Policista	0	1	1

Otázka 2: Proč jsi si vybrala právě tohoto hrdinu?

Při kladení této otázky jsem chtěla odhalit, jaké vlastnosti a jaké schopnosti děti na svých oblíbených postavách nejvíce obdivují a z jakého důvodu.

Holčičky:

Daly na prvním místě přednost, mezi jinými vlastnostmi, fyzické kráse. Dokládá to pouze fakt, že shlédnutí v kráse hraje u ženského pohlaví výraznou roli již od raného věku a mnohé provází zřejmě celý život. To, že holčičky jsou citlivé duše a chovají úctu k lidskému životu, dokazuje umístění dobrosrdečnosti a záchrany lidí na druhém a třetím místě. Zbylé pozice obsadily nejvíce obdivované schopnosti jako je zpěv, tanec.

Chlapci:

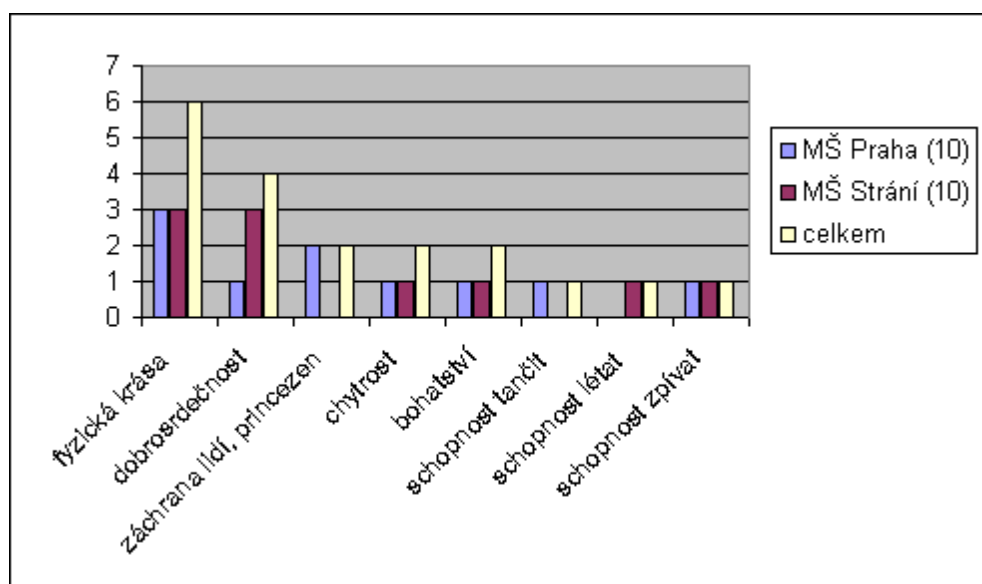
Nejvíce obdivovanou vlastností se stala síla. Ve věku, kdy významně působí mužský vzor, je toto zjištění nepříliš překvapivé. Dle důvodu, který se umístil na druhém místě, a to „záchrana lidí“, lze usuzovat, že chlapci zřejmě pojmají sílu nejenom jako nástroj k boji, ale také k dosahování spravedlnosti a pomoci ostatním. Na třetím místě se umístila dobrosrdečnost, což poukazuje na to, že také chlapcům není cizí, na čtvrtém chytrost, ve které se překvapivě shodli s děvčátky. Zbylá místa pokryly schopnosti typu lození po stěnách, pořádku a řádu.

Nemůžeme si být, samozřejmě, jisti tím, že názory tohoto vzorku dětí platí pro předškolní děti obecně, v každém případě pozitivní je zjištění, byť u dotazované hrstky dětí, že lidské hodnoty, jako je dobrosrdečnost, statečnost a snaha zachránit lidský život vítězí nad hodnotami jako je například bohatství a moc.

Proč jsi si vybrala právě tohoto hrdinu/postavu?

DĚVČÁTKA

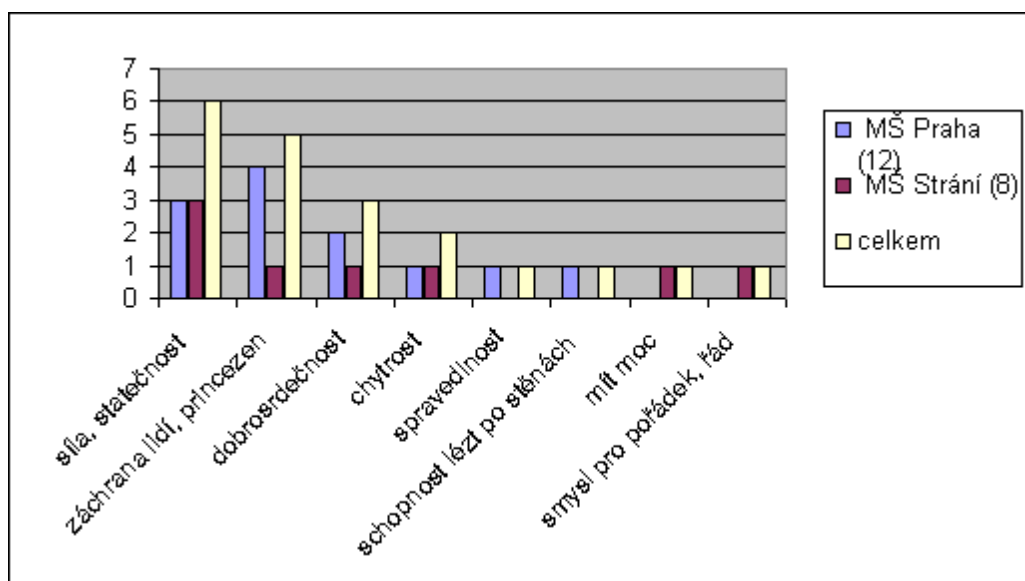
pořadí	důvod	MŠ Praha (10)	MŠ Strání (10)	celkem
1.	fyzická krása	3	3	6
2.	dobrosrdečnost	1	3	4
3.	záchrana lidí, princezen	2	0	2
3.	chytrost	1	1	2
3.	bohatství	1	1	2
4.	schopnost tančit	1	0	1
4.	schopnost létat	0	1	1
4.	schopnost zpívat	1	1	1

Proč jsi si vybral právě tohoto hrdinu/postavu?

CHLAPCI

pořadí	důvod	MŠ Praha (12)	MŠ Strání (8)	celkem
1.	síla, statečnost	3	3	6
2.	záchrana lidí, princezen	4	1	5
3.	dobrosrdečnost	2	1	3
4.	chytrost	1	1	2
5.	spravedlnost	1	0	1
5.	schopnost lézt po stěnách	1	0	1
5.	mít moc	0	1	1
5.	smysl pro pořádek, řád	0	1	1

Dítě se za svůj život setká s desítkami, stovkami pohádkových postav a hrdinů. Fascinují je, inspirují, jsou mu tichým přítelem v jeho nepříznivých obdobích. Považuji za velký dar, když si je dítě schopno najít svoji cestu důvěry k pohádkové bytosti a ztotožní se s ní. Může tak zakusit silné prožitky, nepřipadat si samo a navíc, vážit si samo sebe za to, když se mu podaří i v životě zachovat jako chytrý Honza nebo dobrosrdečná Popelka.

Jsem také hluboce přesvědčena o téměř zázračném účinku charakterů pohádkových hrdinů pro děti, jejichž blízké okolí není nikterak podnětné a pozitivní vzory dospělých se téměř nevyskytují. V těchto případech má dítě jedinečnou možnost v osobě svého oblíbeného hrdinovy poznat a pochopit, že existují i jiné cesty, po kterých může v životě kráčet. Cesty statečnosti, spravedlnosti, pracovitosti a laskavosti. Setkáváním s pohádkovými hrdiny jim pomáháme hledat pozvolnou odpověď na jednu z nejzásadnějších existenciálních otázek: **Jakým člověkem bych měl a chtěl být??**

3.3. Zpracování pohádkového tématu

Jakob Streit (2003, s. 44) prohlásil, že účinek pohádky bude hlubší, když připomeneme děj pohádky dítěti na druhý den a dáme mu je, nějakým způsobem zpracovat, ať už pastelkami nebo modelováním, jakkoli. Inspirovala jsem se touto myšlenkou a snažila jsem se jednoho dne s dětmi ve školce vyvolat vzpomínku na pohádku O Statečném Honzovi. Děti nadšeně pracovaly, některé se zaměřily pouze na princezny, jiné na kresbu prince nebo draka. Zaujal mě však projev Matýska, velmi chytrého pětiletého chlapečka, kterému se do vlastní kresby moc nechtělo, sáhl proto po omalovánkách a začal vybarvovat celou postavu čarodějnice zelenou barvou.

Samozřejmě tento ojedinělý projev upoutal mou pozornost a zeptala jsem se, proč vybarvuje čarodějnici, když v pohádce vůbec nevystupovala. On mi na to záhadně odpověděl: „Nevadí. Ten drak byl včera taky zelený.“ Trvalo mi chvíli než jsem si uvědomila, že Matýsek si bytostně promítl „zlo“ zeleně, do „negativní“ postavy čarodějnice, stejně strašné, ošklivé jako byl drak. Byl to pro mě malý, ale neochvějný důkaz toho, že pohádka, příběh či vyprávění zanechává hlubokou stopu jak v dětském srdci tak v mysli.

4. ČTENÉ SLOVO A PROJEKTY

4.1. Význam a hodnota čteného slova

Ještě sama si pamatuji doby, kdy bylo v téměř každé rodině čtení pohádek před spaním jakýmsi běžným rituálem, na který jsme se každodenně těšili. V dnešní uspěchané době se od něj začíná pomalu, ale jistě upouštět. Chtěla bych, v této kapitole, vyzvednout důležitost těchto vzácných chvil ztišení, ve kterých má rodič neopakovanou možnost se střetnout se svým dítětem skrze pohádkový příběh. Mnohé prameny zdůrazňují, jak moc je důležité, v dětech pěstovat lásku ke knihám, literatuře, ke čtení, vyprávění a naslouchání. Tuto lásku jsou schopny děti získat právě v předškolním věku.

To, jaký význam má čtené slovo dokazují mnohé psychologické výzkumy, vědci tvrdí, že v rodinách, ve kterých se dětem čte, jsou jejich ratolesti lépe připraveny na čtení ve škole. Děti jsou více motivovány, mají bohatší slovní zásobu a pohotovější vyjadřování myšlenek. Psané a vyprávěné slovo živí a rozvíjí vnitřní zdroje myšlení a představivosti, které děti potřebují, aby se vyrovnaly s problémy, jež před ně život v budoucnosti postaví. (Černoušek, 1991)

Svoji důležitou roli při čtení hraje také způsob „jak vyprávět“. Pohádky dobře vyprávěné a pročítané, připravují už v dětství pevné základy pro pozdější stavbu celistvé, integrované osobnosti dospělého člověka. Jakob Streit se k této otázce vyjádřil takto:

„Při vyprávění pohádek máme k dítěti odpovědnost. Vypravěč musí cítit, že jeho slovo hluboko vniká do malé duše její široce otevřenou branou. Co jde od srdce, to k srdci proniká.“ (Streit, 2003, s. 34)

Osobně zastávám názor, že je dobré si o přečetném také s dětmi povídat a snažit se k možnostem rodinného čtení přistupovat aktivně a s láskou. Kromě samotného poutavého děje dítě zažívá rovněž požitky a důvěrnost z hlasu člověka, který je mu milý a blízký.

Vypozorovala jsem, že pokud dítěti pohádku před spaním čteme, prožívá děj daleko intenzivněji než při pouhém poslechu CD. Při čteném slovu mám přímý kontakt s dětskýma očima, které na mě doslova visí a záleží na mě jak kvalitně pohádku odinterpretuji. Pozoruji, jak se v dětském obličejí odráží prožitky radosti, úlevy, strachu, napětí, jak se údivem otvírají jejich ústa, jak napjatě posedávají na postýlkách a prožívají bytostně, celým tělem. Naopak při

poslechu CD mám zkušenost jinou, děti se většinou úžasně uklidní, ale poslech z magnetofonu je spíš nechává pod peřinkou a soustředí se na poslech.

V současné době vzniká v naší republice několik projektů podporujících zájem dětí a rodičů jak o pohádku coby literární žánr tak o pohádku čtenou. Ze škály současných možností uvádím následující:

4. 2. Projekty

CELÉ ČESKO ČTE DĚTEM

Ráda bych, jako první, uvedla jeden z neznámějších a dovoluji si tvrdit, velmi oblíbených, celorepublikových projektů „Celé Česko čte dětem“. Oficiálně byl oficiálně spuštěn v roce 2006 a za jeho zrodem stojí paní Eva Katrušáková. Snaží se podpořit rodiče a vychovatele, k tomu, aby svým dětem věnovali čas a četli jim nejméně 20 minut denně. Cílem projektu je podpora emocionálního (psychického, myšlenkového a morálního) zdraví dětí a mládeže. Záštitu nad ním převzal osobně Václav Havel.

Motto projektu:

**Všichni chceme, aby z našich dětí vyrostli moudří,
dobří a šťastní lidé. Jak toho dosáhnout?
Čtème dětem!**

Samotné motto určitě svádí k bezbřehým zamyšlením nad přínosem četby a jejími souvislostmi s rozvojem toho dobrého v nás. Projekt se snaží vyzvednout především kladné stránky čteného slova, mezi které patří například přednosti jako je vytváření pevného a důvěrného pouta mezi rodiči a dětmi, rozvoj jazyka, paměti a představitosti, rozšiřování znalostí, učení se morálním hodnotám.

Celé Česko čte dětem mě zaujalo především silou své „nákazy“. Zjistila jsem, i ve svém blízkém okolí, že mu věnovali pozornost i lidé a rodiče, kteří sami nečtou a nepřikládají četbě a intelektovému rozvoji přílišnou váhu. Byla jsem svědkem toho, že jedna maminka, ze sociálně slabé skupiny, skutečně svému pětiletému dítěti začala večer číst, protože uznala, že

pohádka může Davidkovi rozšířit obzor a být přínosem. A vzbuzení tohoto zájmu samotného považuji za největší úspěch projektu.

JIČÍN, MĚSTO POHÁDKY

Město Jičín pořádá pravidelně, každý rok pod záštitou Unesca, festival pohádek. Na děti čeká bohatý program, mají možnost se zde pohádkou seznámit v divadelní, promítané a verzi. Letošní, 20. tý jubilejní ročník festivalu se bude věnovat tématům české pohádkové klasice a děti se dozví o pohádkových dílech významných českých autorů jako byl Erben, Němcová, bratři Čapkové, Jan Werich nebo Václav Čtvrtek.

NOC S ANDERSENEM

Noc s Andersenem patří mezi projekty, které vznikly za účelem podpory dětského čtenářství. V naší republice se začaly uskutečňovat v roce 2000. Jeho cílem je vzbudit v dětech touhu po čtené pohádce a ukázat jim, že čtení může být jak zábava tak velké dobrodružství. Děti tráví noc v knihovně, škole nebo mateřské škole, kde jsou jim, v průběhu celého večera, předčítány pohádky, mají možnost hrát, hry a soutěže, čekají je různá překvapení. Osobně jsem přesvědčena o tom, že právě touto metodou, kdy dáváme dětem osobní příklad a vzbuzujeme v nich nadšení, můžeme docílit toho, že dá skutečně dítě dnešní doby nakonec přednost pohádce před počítačovou hrou.

VELETRH DĚTSKÉ KNIHY V LIBERCI

Tento největší veletrh knížek pro děti bude letos probíhat již po osmé. Děti zde mají možnost nejenom listovat a prohlížet knihy, ale spolupodílet se dokreslováním, domýšlením a dolepováním na vytvoření společné knihy. Tento projekt považuji za úžasný hlavně proto, že dětem otvírá dveře k poznání jedinečného, spisovatelského prostředí i profese z blízka, což může řadu z nich inspirovat pro výběr budoucího povolání a vydání se na dráhu právě tímto půvabným směrem.

POHÁDKOVÉ REGIONY

Jsou místa a muzea v České republice, ve kterých se mají děti možnost, společně s rodiči, seznámit s pohádkou v různé formě. Existují Mapa pohádkových regionů, které děti zavedou do světa fantazie a mohou tak navštívit např. region Družiny knížete Václava, Kačenčinu pohádkovou říši, pohádkové Jižní Čechy, Zemi Děda Pravěda, Valašské království

a jiné pohádkové oblasti. Mohu jen potvrdit, že pro dnešní děti, zvláště městské, je podobný výlet, skutečně nezapomenutelným zážitkem.

Z výše uvedených projektových snah je zřejmé, že Česká republika si je vědoma zásadního významu a důležitosti jak čtení tak pohádek pro děti a jejich rozvoj. Nedá se odhadnout, nakolik budou projekty do budoucna úspěšné, ale z osobního hlediska spatřuji jejich největší přínos hlavně v tom, že vůbec vznikly. Děti i široká veřejnost díky nim vědí, že se kolem pohádek a čtení „hodně děje“ a toto vědomí je zřejmě v jejich věku tím nejlepším ukazatelem k cestě za objevováním požitku a radosti z čteného slova.

5. POHÁDKA S Odstupem ČASU

5.1. Hodnota pohádek s odstupem času

Nejlépe můžeme snad zhodnotit skutečný význam a hodnotu pohádky s odstupem času, kdy se z vděčného dětského posluchače stane plnohodnotný dospělý. Dospělý, který, přesto, že si to mnohdy sám nepřizná, pohádku ke svému životu potřebuje. Dává mu možnost zklidnění a poznání, že kromě miniaturního světa našich vlastních problémů, existuje úlevný svět s daleko širšími hranicemi. Připomínáme si v něm, jak důležité je nemyslet jen sám na sebe, dává nám naději, pomáhá odbourávat strachy a obavy ze zítřka. Jsem přesvědčena o tom, že ten, kdo pohádce zůstane v životě věrný, dojde své odměny ať formou spokojenosti nebo obyčejného lidského štěstí.

Snažila jsem se zapátrat v názorech a vyjádřeních na téma pohádky a jejího přínosu jak mezi lidmi z blízkého okolí tak v řadách významných českých osobností. Pokusila jsem se položit otázku „Co ve vás odehrává, při vzpomínce na pohádky, kterým jsme naslouchaly coby předškolní děti?“ :

„Pohádky jsem milovala, ale nejvíc, celoživotně, mě zasáhla Erbenova pohádka O Modrém ptáčku. Svým soucitem, láskou k sirotkům, chudáčkům. Četla jsem ji nedávno svému šestiletému vnoučkovi a on se samým dojetím rozplakal. Spatřila jsem najednou samu sebe před padesáti lety. Bylo to krásný zážitek.“ (Bohumila, 52 let)

„Nikdy nezapomenu na moment, jak si mě prababička posadila vedle sebe do vyhřátých, pruhovaných peřin, vzala pohádkovou knížku do rukou a začala číst.. Moment, kdy z úst vypustila první slova, měl sílu kouzelných nůžek, které mě rázem odstříhly od přítomnosti této vzácné ženy, od místnosti, ve které jsme se právě nacházely, od svého pětiletého světa...“ (Ilona, 37)

„Slovo se stalo několika rozměrnou dimenzí. Silným prožitkem, který přetékal přes hranice mého dětského srdce a chápání. Zamilovala jsem se do čteného slova a ta láska se stala osudovou.“ (moje maminka, 55 let)

„Mě, osobně, se vybaví teplem, bezpečím a láskou prohrátý pokoj. Nezapomenutelný prostor, ve kterém jsem se začala seznamovat s rozmanitými pohádkovými příběhy, existujícími emocemi, lidským dobrem a zlem. Zůstaly ve mně skutky, slova a myšlenky kladných hrdinů, které ve chvílích citového chladu světa a reality, nechávám k sobě znovu a znovu promlouvat.“ (Michaela, 32 let)

Významné osobnosti naší moderní společnosti vidí přínos čteného slova takto (www.celeceskoctedetem.cz):

"Číst dětem, to není jen vzdělávání, informace, ale i vytváření vztahu mezi rodiči a dětmi."
(Jiřina Šteklová, socioložka a publicistka)

„Prosím, najděte si čas na své malé, přečtená pohádka může být někdy důležitější než propásnutý přenos fotbalového utkání!"
(Mons. František Václav Lobkowitz, biskup opavsko-ostravský)

„Měl jsem to štěstí, že mi rodiče pohádky vypravovali. Chytil jsem je za slova, pokud se uchýlili. Jsou to nezapomenutelné a nenahraditelné okamžiky. Zkuste to a poznáte znovu kouzlo dětství." (Olbram Zoubek, sochař)

„Nostalgicky vzpomínám na své mládí bez televize a na knížky plné pohádek. Díky jejich čtení si člověk může stvořit svět plný fantazie a já jsem v něm vlastně zůstala dodnes“.
(Emma Srncová, výtvarnice)

„Nemálo z dětí si myslí, že pohádka jsou Hvězdné války, a ty nejšťastnější znají opravdové pohádky z nahrávek. Prima - umění dostalo šanci. **A co člověk?**"
(Luděk Richter, Dramaturg, režisér a herec Divadelní společnosti Kejklíř)

Po ohlédnutí za všemi těmito vyjádřeními a názory si vůbec neodvažuji její význam jakkoli hmatatelně hodnotit. Mám pocit, že všechna výše zmíněná krásná a moudrá slova reflektují její hodnotu samy o sobě.

6. ZÁVĚR

Hodnoty pohádek, kterými jsem provedla čtenáře v rámci této práce, nejsou zajisté nejzásadnějšími a jedinými existujícími. Pohledy na ně by se daly rozšířit do mnoha dimenzí a zkoumat z úhlů pohledu jejich přidané hodnoty ať už lidské, náboženské, zážitkové, postojové a jiné.

To však není mým záměrem. Smyslem práce je zamyslet se nad přínosem a hodnotami pohádek a hledat důvody, proč by právě ona neměla mizet z dětského světa, ba naopak, by mu, bez ohledu na to, v jaké žijeme době, měla vévodit.

Dozvěděli jsme se, že pohádka působí jako významný prostředek ke zvyšování a rozvoji emoční inteligence dětí, dává dětem možnost silného prožitku, ukazuje cestu, jak řešit problémy a těžkosti, vyzvedává důležitost optimismu. Seznamuje dítě se základními mravními emocemi, jako je vcítění, zájem, čestnost, pomáhá rozlišovat dobro a zlo, vytvářet pevné pouto mezi rodičem a dítětem, rozvíjí jazyk, představivost a paměť.

Je skutečně zajímavé, co všechno se v dítěti, při čtení pohádek odehrává a jaký je jejich duševní a intelektový přínos. Pro někoho může být důležitý výčet všech jejích možných kladů, pro mě je, po všem pátrání, nejzásadnější poznání, které se dá shrnout do jedné věty. *Pohádka zasahuje dítě hluboce, citlivě a bytostně, je to jedna z mála cest vedoucích k dobrému srdci, zdravému rozumu a pevnému charakteru.*

Zůstane jen na nás, rodičích a vychovatelích, které hodnotě přiřadíme vyšší či nižší váhu, zůstane na nás, čím se rozhodneme duše našich dětí sytit. Když se rozhlédnu kolem sebe, podívám se na obraz dnešní společnosti a světa, říkám si, že přece nemůže být pro předškolní dítě lepší investice než kvalitní pohádka, že se nemůže dobrý, citlivý a spravedlivý člověk, kterého svým působením modeluje, stát jednoho dne jednoduše nemoderním a zbytečným. Pokud bude existovat pohádka, bude existovat i šance na „všenápravu“.

Závěrem bych chtěla pohádce, nejen coby žánru, popřát, aby nacházela v kouzelném světě předškolních dětí své nezastupitelné místo a mohla i nám, dospělým, připomínat naše vyšší kvality a dávat nám naději. V každém století, v každé době, v každém prožitém dni.

6.1. Pohádka je lepší než...

V samotném závěru práce si dovoluji, ve spojitosti se čtenou pohádkou a jejím vlivem na předškolní dítě, zmínit také hlubokou osobní zkušenost s jednou šestiletou dívenkou, Sárrou. Hrála si s našimi dětmi v chalupě a najednou upoutaly její pozornost dětské knihy. Všimla jsem si toho a zeptala se dětí, jestli chtějí, abych jim přečetla pohádku. Sára zareagovala nadšeně a přiznala se, že doma si pohádky nečtou, že se jen občas podívají na video. Sáhla jsem záměrně po staré knize Eduarda Petišky O Martínkovi, překrásně ilustrované Zdeňkem Millerem.

Děti rázem vpluly do jiné reality.. zapomněly na to, že venku sněží a mohly by se jít koulovat, že u dveří mňouká kočka a prosí o misku mléka, kterou by jí s největší radostí, kdyby „slyšely“ nalily... Všimla jsem si, jak Sáře z pod rozčuchaných, neupravených vlásků hořely oči i tváře. Seděla jako ukovaná na lavici, v jedné poloze a s otevřenými ústy naslouchala. Vůbec se jí od nás nechtělo toho dne odejít, musela jsem použít nejrozmanitější pedagogické taktiky, aby se odebrala domů na večeři. Když se s námi loučila, dali jsme jí na cestu tabulku čokolády, obrátila ke mně, ještě zářící oči, a řekla mi: „**Teto, ale pohádka je lepší než čokoláda...**“

Literatura:

- BEDNÁŘOVÁ, J. , ŠMARDOVÁ, V. *Diagnostika předškolního dítěte*. Brno: Computer Press, a.s., 2008. ISBN 978-80-251-1829-0
- BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek*. Praha: Lidové noviny, 2000. ISBN 80-7106-290-1
- BRIERLEY, J. *7 prvních let života rozhoduje*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-109-6.
- ČAPEK, K. *Marsyas čili na okraji literatury*. K teorii pohádky. Praha: Československý spisovatel, 1971.
- ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Univerzita Karlova, 1997
- ČERNOUŠEK, M. *Děti a svět pohádek*. Praha: Albatros, 1991. ISBN 80-00-00060-1
- ČUKOVSKIJ, K. A. *Od dvou do pěti*. Překl. Milena Lukešová. Praha: Albatros, 1975
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-303-X
- HILL, G. *Moderní psychologie*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-641-1
- CHALOUPKA, O., VORÁČEK, J. *Kontury české literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1984.
- JAROLÍMOVÁ, M. *Pohádka z hlediska dětské psychologie*. Zlatý máj, červen 1957, r. 2
- JŮVA, V. *Estetická výchova a všestranný rozvoj osobnosti*. Praha: Academia, 1987
- KLÍMOVÁ, M. *Citová výchova v rodině*. Praha: Práce, 1974
- KOMENSKÝ, J. A. *Informatorium školy mateřské*. 1. vyd. Praha: Kalich, 1992. ISBN 80-7017-492-7.
- LANGMAIER, J. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada 1998. ISBN 80-7169-195-X
- LUŽÍK, R. *Pohádka a dětská duše*. Svazek č. 88. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1944.
- MATĚJČEK, Z. *Co kdy a jak ve výchově*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-085-5
- NAGIŠKIN, D. *Knižnice teorie dětské literatury*. Svazek 4. Praha: SPN, 1953.
- Překlad F. Hrubín. Praha: Brio, 2001. ISBN 80-86113-51-5
- PERRAULT CH. *Francouzské pohádky a bajky*. Z francouzského originálu přeložil F. Hrubín. Praha: Brio, 2001. ISBN 80-86113-51-5
- PIAGET, J. INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-608-X
- PÍTHOVÁ, J. *O dětské četbě*. Úhor, 1915, roč. 3.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-722-8

PŘÍHODA, V. *Ontogeneze lidské psychiky*. Díl I. Praha: SPN. Praha, 1971. Edice učebnice vysokých škol.

ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-124-7

SHARPIO, L. E: *Emoční inteligence dítěte a její rozvoj*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-238-6

STREIT, J. *Včelka Sluněnka. Proč děti potřebují pohádky*. Praha: Fabula, 2003. ISBN 80-86600-10-6

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Díl I. Praha: Vydavatelství Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-317-2

www.bibliohelp.cz

www.celeceskoctedetem.cz

www.pohadka.cz

www.nocsandersenem.cz